

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

2021-14(1)- E-ISSN-2148-9289

ÇEVİRİ YAZILARDA KARMA SÖZ DİZİMLERİ VE TERCÜMELERİ ÜZERİNE

Working on Mixed Syntax and Translation in Translated Texts

BEKİR SARIKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Assist. Prof. Dr., Afyon Kocatepe University, Department of Turkish Language and Literature

bsarikaya@aku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9842-237X

Atıf/©: Sarıkaya, Bekir (2021). Çeviri Yazılarda Karma Söz Dizimleri ve Tercümelere Üzerine, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, Sayı 1, ss. 79-99.

Citation/©: Sarıkaya, Bekir (2021). Working on Mixed Syntax and Translation in Translated Texts, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 14, Issue 1, pp. 79-99.

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : *Araştırma/Research*
Geliş Tarihi-Received Date : *06/04/2021*
Kabul Tarihi-Accepted Date : *01/05/2021*
Sayfa Numarası/Page Number: *79-99*
Doi : *10.46790/erzisosbil.910362*

Notlar/Notes

-

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

ÇEVİRİ YAZILARDA KARMA SÖZ DİZİMLERİ VE TERCÜMELERİ ÜZERİNE

Working on Mixed Syntax and Translation in Translated Texts

BEKİR SARIKAYA

Öz:

Bu çalışma, yazma eserlerin giriş bölümünde yer alan *besmele*, *hamdele*, *salvele* kısımları ile eserin asıl konusuna kadar olan bölümlerinde ve “ketebe” veya “ferâğ kaydı” olarak adlandırılan son bölümlerinde görülen, karma dil yapısı özelliklerini konu alır.

Karma dil, başka dillere özgü kelime grubu, ara cümle, tamlama vb. yapıları bünyesinde barındıran dildir. İslamiyetin kabulünden sonraki dönemlerde Arapça ve Farsça yapıları bünyesine alarak gelişen Türkçeye karma bir dil olduğunu vurgulamak amacıyla Osmanlı Türkçesi, Osmanlıca ve Klasik Osmanlıca adı da verilmiştir. Osmanlıca eserlerin çeviri yazıları yapılırken, karma dil yapılarının çözümü metinde yerini almalıdır. Çeviri yazılı metinde okuyucu, araştırmacı yardımıyla karmaşık yapıları bölümü ve bu bölümdeki düşünceleri kavrayabilmelidir. Birçok çeviri yazıda karma yapıları bölümlerin çözümünün ihmal edildiği görülür. Karma yapının çözülmemesi ve çözümün tamamen okuyucuya bırakılması bir eksikliklerdir.

Bu çalışmada bazı eserlerdeki karma dil yapı özelliği taşıyan örnekler belirlenmiş, çözümlemesi yapılmış ve yapılan hatalar açıklanmıştır. Bir taraftan örnekler açıklığa kavuşturulmaya çalışılırken diğer taraftan bu çözümlemelerin çeviri yazıda nasıl ifade edilebileceği ile ilgili tekliflerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cümle Yapısı, Karma Dil, Arapça cümleler, Mukaddime

Abstract:

This study deals with the *Basmala*, *Hamdala*, *Salvala* parts in the introduction part of manuscripts. It also deals with the features of the mixed language structure seen in the sections up to the main subject of the works and in the last sections called "ketebe" or "ferâğ" record.

Mixed language is a language that includes structures such as word groups and intermediate sentences and phrases that are unique to other languages. In order to emphasize that the Turkish language structure, which developed by incorporating Arabic and Persian structures in the periods after the acceptance of Islam, is a mixed language, this language was also called Ottoman Turkish, Ottoman Language and Classical Ottoman Turkish. Analysis of mixed language structures should take its place in the text while writing the transcription of Ottoman works. In the translated text, the reader should be able to understand the complex section and the thoughts in this section with the help of the researcher. It appears that the analysis of mixed language parts is neglected in many transcriptions. It is a deficiency that the mixed structure is not analyzed and its analysis is completely left to the reader.

In this study, examples of mixed language structure in some works were determined, mixed language structures were analyzed and the mistakes made were explained. On the one hand, while trying to clarify the examples, on the other hand, proposals were made about how these analyzes can be expressed in the translation text.

Keywords: Sentence Structure, Mixed Language, Arabic sentences, Introduction.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada; edebi değeri olan, üzerinde çalışılan beş örnek eserin söz dizimi ve noktalaması ele alınmış, bazı konularda tenkitlerde bulunmuş ve eserlerin olgunlaşmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Eserlerin besmele, hamdele, salvele, mukaddime ve ketebe bölümlerindeki Arapça ve Türkçe karma yapılarla konu sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda bu tarzda eserler üzerinde çalışma yapacak araştırmacılara karma dil, Arapça ve Farsça söz dizimiyle ilgili incelemelerinde bir katkı sağlayacağı düşünülmüş, her eserin bölümleri ayrı başlıklar altında bir bütün hâlinde değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

“Müellif/nâzım/şâirin bizzat dilinden ve elinden çıkmış olan ya da çıktığı bilinen orijinal, asıl şekil (*esahh* ve *efsah* şekil)” (Dağlar, 2017: 17) diye anlandırılan *metin* ile *nüsha* terimleri çalışmada birbiri yerine kullanılmıştır. Sonraki nesillere istinsah, matbu, basım, çeviri, yazı çeviri, harf çeviri vb. usullerle intikal ettirilen ve herbiri farklı özellik taşıyan eserin tekrar ortaya konmasında hedef, yeni okuyucu kitlesinin bu metinden/nüshadan faydalanmasıdır. Aradan geçen zaman hem nüshada maddi açıdan tahribat yapabilir, hem de kelime ve söz öbeklerini kullanılamaz hâle getirebilir. Telif eseri ele alıp tekrar neşre hazırlayan müstensihlerin ve nâşirlerin, kelimeleri bilerek başka kelimelerle değiştirdikleri, farklı okudukları, bazı yerleri okuyamadıkları gibi durumlar görülür. Nüshalar, zamanla böyle farklı sebeplerle değişikliğe uğrayarak sonraki zamanlara aktarılır. Değişikliklerin sebebi ne olursa olsun asıl olan hedef, daha güzel ve daha anlaşılır bir nüsha sunmaktır. Bu hedef için metin içinde bulunmayan şekiller veya işaretler çeviri yazılı eserde kullanılarak metne müdahale edilir.

Nüshayı ortaya koyan ve nüsha üzerinde çalışan araştırmacı, emek ve tecrübesini okuyucuya esere müdahale ederek daha iyi aktarabileceğini düşünür, bulunulan zamanda geçerli olan dil biliminden ve yazı usullerinden faydalanarak yaptığı neşirde ortaya çıkan meseleler üzerinde her işlemini açıkça belirtmelidir. Okuyucu da, nüsha ile tenkitli metinden faydalanırken, metne müdahalenin sadece eseri anlamaya ve anlatmaya yönelik olduğunu görmelidir.

Son zamanlarda nüshalar üzerinde ilmi çalışmalar yapan nâşirler, bir yandan edisyon kritik yöntemi ile tenkitli metinler ortaya koyarken, öte yandan edisyon kritik usulünün farklı açılardan gelişmesi için katkıda bulunmaktadırlar. (bk. Ünver 1993; Tulum 1996, 2000; Kut 1999; Kılıç 2004; Avşar 2008; Atasoy, 2013 vb.). Daha çok paragraf sistemi, noktalama işaretleri, yazı şekilleri, kelimelerin farklı yazım şekilleri ve metinde gösterimi konularının yanında; farklı dillerin söz dizimi, yabancı dil tercümeleri, varyantı olan kelimelerin metin içine veya dipnota yerleştirilmesi gibi konular da makalelerde tartışılmaktadır. Kut’un metin neşirinde genç araştırmacılara metne nasıl yaklaşılacağı ile ilgili tavsiyelerinden birkaçı şunlardır: “a. Osmanlı Türkçesini ve imla özelliklerini, Arapça kalıpları ve harf-i cerleri okuma kurallarını, Farsça kelimelerin yapısını bi-hakkın bilmek. Sadece harfleri tanıyıp rastgele okumak değil, her kelimeyi anlayarak, her beyti ve cümleyi anlayarak transkripsiyon yapmak. b. Türkçe'nin gramerini ve sentaksını çok iyi bilmek. c. Metin mensur ise ve secili yazılmış ise secilere ve anlama dikkat etmek.” (Kut, 1999:198). Kut, yukarıda geçen konuların metne nasıl yaklaşılacağı ile ilgili konular olduğunu belirttikten sonra metnin formatı, tenkitli bir metnin hazırlanması, dipnot ve bibliyografyanın nasıl hazırlanacağı ile ilgili konuların herbirinin kendi içinde özellikleri olan ve bir Türkoloğun bilmesi gereken konular olduğunu ifade eder. Nâşirlerin geniş kapsamlı olan bu konuları kişisel çabalarıyla öğrenebilmesi zor olmakla birlikte, önceden yapılan araştırmalardan ayrıntılı bir şekilde öğrenmesi mümkündür.

Farklı kaynaklardan öğrenilen yöntemler, neşirde şöyle uygulanabilir: Önce metnin edisyon kritiğinde elindeki nüshaları karşılaştıran nâşir, sebeplerini belirterek farklı söz veya söz öbeklerinden uygun gördüğü kelimeleri tercih eder, paragraf oluşturur, noktalama yapar, mesela cümle başında kırmızı yazı ile yazılmış kelimeyi başlık olarak alıp ayrı bir satır oluşturur, farklı dillerle yapılan söz diziminin tercümesini bazen parantez içinde gösterir, bazen dipnotta belirtir, bazen yalnızca asıl abecesiyle metne yerleştirip müdahale etmeden bırakır.

Nâşir, İslamî dönem eserlerde başta bulunan *besmele*, *hamdele*, *salvele* sonrasındaki *mukaddime/âğâz* kısmında dualar, münacaatlar ve istekler; kitabın sonuna eklenen *ferağ/ketebe* kısımlarında genel itibarıyla Arapça/Farsça söz dizimiyle karşılaşır; bunları çeviri yazı yoluyla okuyucuya sunmak isteyen nâşirin önce farklı dil yapılarının söz dizimlerini kavraması ve bu yapıları Türkçe yapılarla karşılaştırabilme kabiliyeti kazanması gerekir. Bu kabiliyetini de tenkitli metne katkı sağlamak için

kullanmalıdır. Çünkü karma kelimelerin, söz öbeklerinin veya söz dizimlerinin çözümü için gerekli konuların bilinmesi, çeviri yazılardaki cümleyi anlama ve anlatma çalışmasında atılan en önemli adımlardan biridir. Türkçenin söz dizim yapısına çevrilen ve tercüme edilen bu yapılar, noktalama işaretleri yardımıyla da dipnotta/metinde gösterilir. Ünver, Âşık Paşa'nın *Meşâ'irü's-Şu'arâ* adlı eserinden örnek verirken, eserin çeviri yazısını ve içindeki iki Arapça cümlenin söz dizim yapısını sunar: (Ünver, 1993:30). “*Selef ki “بقوا او نقوا” emrinden “نقوا” ya mâ'il olup h'ân-ı Halil-i fenn-i halilde (12) bahş-ı gâ'ib için bakıyye tehy'e itmişdir. Halefden Bâkî بقوا ile 'âmil olup كم ترك الاول لآخر (13) bakıyyesin ihrâz idüp etbâk-ı âfâkı hûn-ı hayâlden tenkiye itmişdir.*” Metinde yer alan لآخر kelimesinin doğru yazılışı, لآخر şeklinde olmalıdır. Arapça söz dizimlerinin çözümü dipnotlarda şöyle verilmiştir. Birinci dipnotta; “بقوا او نقوا / (işe yarayanı) bırakınız yahut (yaramayanı tasfiye ediniz (atınız).”, ikinci dipnotta ise; “كم ترك الاول لآخر: “Öncekiler sonrakiler için ne bıraktı?” anlamında bir sözdür; aslı ما ترك الاول لآخر شيئاً biçimindedir.” bilgilerini paylaşan nâşir yabancı söz dizimi ile ilgili okuyucuda oluşacak soru işaretlerini hemen giderir.

Aynı şekilde *Tercüme-i Acâ'ibü'l-mahlûkât* adlı yazmada bir hikayede İskender'i ihtiyatlı davranmaya sevk eden Arapça bir biti/mektup metni vardır ve anlamı verilmemiştir: “Çünkü İskender Magrib'e vardı, bir kavme erişdi. Anda İskender'e biti yazdılar ki: بسم الله ذى المَن والطَّوْلِ من الفقير مع الله الى الاسكندر المَعْتَرَّ بالله، *İskender anda beş yüz kîse-y-ile vardı. Ve ol kavmün çevresinde bir 'acâyib kavm vardır. Her ki anlara kaşd etse, ol kavm içinden aşığa geçerd. Ve ol kavm deryâ gibi mevc ururdi, ol kaşd eden kavmi batururdi ve belürsiz ederd.*” (Sarıkaya, 2019: 263). Müellif tarafından verilmeyen anlam; “Nimet ve güç sahibi olan Allah'ın adıyla. Allah'ın fakir kulundan, Allah'ın kendisini aziz kıldığı İskender'e: Biz buranın sâkinleriyiz. Bizim için korku yok. Sen buradan geri dön.” şeklinde dipnota yerleştirilmiş ve okuyucu bitinin içeriği hakkında bilgilendirilmiştir:

Dipnotta verilen söz dizimi çözümlerini yapabilmek için, farklı dillerle ilgili yapılan araştırmaları iyi tahlil etmek, dil ve dil bilgisi konularını ele alan yazıları kavramak ve farklı dilin dil bilgisi kurallarını Türk diliyle mukayese eden araştırma yazılarını incelemek gerekir.

2. TÜRKÇE, ARAPÇA VE KARMA SÖZ DİZİMLERİ

Diller genellikle biçim/morfem ve kaynak/aile olmak üzere iki açıdan sınıflandırılır. Türkçe, biçim açısından yalınlayan, bitişiren ve bükümleyen dillerden *bitişiren diller* sınıfına girer. Bitişiren dillerde kelimelerin köküne yetenek, işteşlik, olumsuzluk, zaman, kişi gibi çeşitli görevleri olan ekler, morfemler getirildiğinde ek yerlerinin belli olmayacak biçimde sıkıca birbirine kaynaştığı görülür (Aksan, I, 2009: 105). Mesela *tanınmadık* kelimesinde *tan-* tabanına getirilen *-n*, *-ma* ve *-dik* ekleri belli görevleri olmasına rağmen söylenirken/yazılırken, kendilerini ve görevlerini belli etmeyecek tarzda kaynaşmıştır. Ana dili Türkçe olan bireyler bu üç ses veya ses topluluğunun vermek istediği mesajı hemen algılar. Dil araştırmacıları ise bu kelimedeki kök ve ek olan sesleri birbirinden ayırır ve bu seslerin vermek istediği mesajı veya yükledikleri anlamı ortaya koyarlar. Karaağaç, dili; “*İnsana ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkanı veren sosyal uzlaşılara dayalı bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak iğretilemeler toplamıdır.*” şeklinde tanımlar. Karaağaç, *ilk dil, ana dili veya edinilmiş dil* adı verilen bu dilin söz varlığı kaynağını; mevcut öğelerin ses, biçim ve anlamca değiştirme gibi *iç öğeler* ve yabancı kelimeler, yabancı kelime öbekleri gibi *dış öğeler* olmak üzere ikiye ayırır. (Karaağaç, 2011: 21-22). Birey ana dilindeki iç öğeleri *yapay saymacalar sisteminde* kolaylıkla kullanır, fakat dıştan gelen öğeleri ise yabancı olduğundan veya doğuştan kendisine öğretilmediğinden kullanamaz. Dıştan gelen öğelerin seslerini, seslerin birleşmelerini ve anlam değişmelerini zamanla öğrenen birey, yabancı öğelerin kelimelerini bazen aynen bazen de değiştirerek kendi dilinde kullanır. Yabancı dilin söz öbeklerinin ve cümlelerinin yapılarını, kendi diliyle benzerlik ve farklılık gösteren yönleri açısından mukayese ederek, söz dizimlerine yüklenen anlamları kavrayan nâşir, yazdığı eserlerde veya tenkitli metinlerde yeri geldiğinde bu bilgileri kullanır.

2.1. Türkçe ve Arapça İlişkilendirme ve Nitelendirme Öbekleri

Türkçede söz öbeklerini, varlık+varlık ekseninde kurulan isim tamlaması, ilgi hali gibi *ilişkilendirme öbekleri* ve sıfat tamlaması, kısaltma gibi *nitelendirme öbekleri* olmak üzere ikiye ayırmak (Karaağaç, 2011: 18) veya kavramlar arasında derece derece meydana gelen ilişkilerin bir yargı taşıyacak dereceye gelip tek başlarına tam bir anlatma yapamamaları yönüne dikkat çekerek *kelime/belirtme öbekleri* (Banguoğlu, 1990: 496) şeklinde isimlendirmek mümkündür. Belli kurallarla bir araya gelen varlıklar birbiriyle ilişkilendirilmiş veya nitelendirilmiş olurlar: *Mektep* tamlayan ve *kapı* tamlanan kelimelerinden *mektebin kapısı* isim tamlaması *ilişkilendirme söz öbeği*, *öğrenci* tamlanan ile *çalışkan* tamlayan kelimelerinden *çalışkan öğrenci* sıfat tamlaması *nitelendirme söz öbeği* elde edildiği gibi.

Dillerdeki söz öbeklerinin sayısı ve şekli sınırlı olduğu için herhangi bir yabancı dilin iyi bir dil bilgisi kitabı, kişiye bu dildeki söz öbeklerini algılamasına ve ana dilindeki söz öbekleriyle karşılaştırmasında yardımcı olur. Yukarıda örnekleri sunulan tamlamalardaki kelimeler, yabancı dilin söz dizimine Türkçeden farklı olarak girmektedir. Aynı kelimeler, eklemeler veya yer değiştirmeler ile bazen aynı anlamı taşır, bazen de farklı anlamlara gelebilir. (bk. Işık, 2015: 48). Bu farklılıkları tamlamalar bağlamında, kelimelerin ve eklerinin yerini inceleyerek kısaca şöyle açıklayabiliriz. Önce Arapça söz dizimi şekli, “/” işaretinden sonra Türkçe söz dizimi şekli gösterilecektir:

I. İlişkilendirme isim öbeği:

(Ar. باب المكتب *bâbü'l-mekteb* ^{terkib-i izafi} / T. *mektebin kapısı* ^{isim tamlaması}) =

(Ar. باب ^{muzaf} / T. *kapı* ^{tamlanan}) + (Ar. مكتب - ال ^{muzafun ileyh} / T. *mektep* ^{tamlayan})

II. Nitelendirme isim öbeği

a. Ar. marife ال ile / T. belirli(lik) bu

(Ar. الطالب المجتهد ^{terkib-i vasfi} / T. bu/belirli *çalışkan öğrenci* ^{sıfat tamlaması}) <

(Ar. طالب-ال ^{muzaf} / T. *öğrenci* ^{tamlanan}) + (Ar. المجتهد-ال ^{muzafun ileyh} / *çalışkan* ^{tamlayan})

b. Ar. nekre ٠ / T. belirsiz herhangi bir

(Ar. طالبٌ مجتهدٌ ^{terkib-i vasfi} / T. herhangi bir *çalışkan öğrenci* ^{sıfat tamlaması}) <

(Ar. طالب ^{muzaf} / T. *öğrenci* ^{tamlanan}) + (Ar. مجتهد ^{muzafun ileyh} / *çalışkan* ^{tamlayan})

2.2. Türkçe ve Arapça Yargı Öbekleri

Türkçe cümleleri, varlık+eylem ekseninde isim cümleleri ve fiil cümleleri olmak üzere ikiye ayırmak (Karaağaç, 2011:18) veya bir araya gelen kelimelerin yargı taşıyacak dereceye gelip tam bir düşünce, dilek veya duygu anlattığı yönüne dikkat çekerek *yargı öbekleri* (Banguoğlu, 1990:496) şeklinde sınıflandırılmıştır. Belli kurallara göre söz dizimi yapılarak bir arada kullanılan kelime/kelimeler, bir varlığı eylem/ana yardımcı eylem ile açıklamış olurlar: Fiil cümlelerinde; *Ali* varlık ve *okumak* eylem kelimelerinden eylemin geçmiş zamanda gerçekleştiğini *Ali okudu* cümlesiyle ve isim cümlelerinde ise; *Ali* varlık ve *öğretmen(dir)* isim + ana yardımcı eylem kelimesiyle *Ali'nin geniş zamanda öğretmen olduğunu Ali öğretmendir* cümlesiyle açıklamak gibi.

Arapça yargı öbekleri de, fiil+isim ekseninde fiil cümlesi(el-cümletü'l-fi'liyye) ve isim cümlesi(el-cümletü'l-ismiyye) olmak üzere ikiye ayrılır (Lassal, 2014: 125, 126). Belli bir söz dizimiyle bir arada kullanılan kelime/kelimeler, bir ismi fiil/haber ile açıklamış olurlar:

a. Ar. el-cümletü'l-fi'liyye / T. fiil cümlesi

Ar. قرأ على ^{cümle-i fi'liyye} / T. *Ali okudu* ^{fiil cümlesi} <

Ar. قرأ ^{fiil} / T. *okudu* ^{yüklem} + Ar. على ^{fâil} + T. *Ali* ^{özne}

b. el-cümletü'l-ismiyye + ٠ / isim cümlesi +dır

Ar. على مُعَلِّمٌ ^{cümle-i ismiyye} / T. *Ali öğretmendir* ^{isim cümlesi} <

Ar. *على* mübteda / T. Ali özne + Ar. *مُعَلِّم* haber / T. öğretmen (dir) yüklem

Arapçada fiil cümlesinin söz dizimi Türkçeden farklı olarak, genellikle fiil/yüklem + fâil/özne + mefûller/tümleçler şeklinde yapılır. İsim tamlaması, hâl, temyiz gibi kelime öbekleri de cümlede yerini alır.

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonraki dönemlerde Arapça kelimeler, Arapça ilişkilendirme ve nitelendirme söz öbekleri ile birlikte Arapça söz dizimleri de Türkçe eserlerde yer almıştır. Türkçede sıfat ve zarf olarak kullanılan *lâ-yenkati* ve *ke-en-lem-yekün* gibi Arapça çekimli fiiller, yine *ma 'a-mâ-fih*, *vallâhu a 'lem*, *radiya 'llâhu 'anh* gibi Arap dili kurallarına göre yapılandırılmış cümleler örnek verilebilir. Ayrıca Osmanlıcadaki kelime ve söz öbeklerinde bulunan Arapça yapıların kavranması Arapça söz dizimlerinin çözümünde ve anlamının ortaya çıkarılmasında araştırmacılara yardımcı olmaktadır.

2.3. Arapça Söz Diziminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözümde İzlenecek Yol

Telif metinde veya tenkitli metinlerde Arapça/Farsça söz dizimlerinde zaman zaman karşılaşılan sorunların bir kısmı şöyle sınıflandırılabilir:

- Arapça/Farsça cümlelerin bir kısmı doğru yazılırken, bir kısmı yanlış yazılabilir.
- Arapça/Farsça cümleler kendi söz dizimine aykırı yazılabilir.
- Bazen edatların ve cer harflerinin varlığına dikkat edilmeden yapılan söz dizimlerinde görev/anlam kargaşası yaşanabilir, cümlenin diğer öğeleri birbirine karışabilir.
- Arapça cümlede Türkçe/Farsça yapı kullanılabilir.
- Yanlışlıklar; müellif, müstensih, tahrifat, tahrifat vb. farklı kaynaklardan gelebilir.

Yukarıda ifade edilen sorunların çözümünde; önceden yapılan çalışmalardan faydalanılmalı, sebep-sonuç ilişkilerine kısaca değinilmeli ve aşağıda belirtilen kıstaslara göre de tenkitli metnin ilgili yerinde / dipnotta sunulmalıdır. Bu maddelerin uygulaması ise, inceleme kısmında yapılmaya çalışılmıştır:

- Neşirlerde fiillerin, fâillerin, mefûllerin ve cer harflerinin söz diziminde görevinin belirlenmesi.
- Düzenlemelerde fiillerin, fâillerin, mefûllerin ve cer harflerinin anlamlarının belirlenmesi.
- Arapça söz diziminde farklı yapıların ve kelimelerin Arapça yapıya uygun olarak alınması.
- Karma yapılı söz diziminin olduğu yerlerde Arapça yapıların ayıklanması.
- Kolay anlaşılabilmesi için Arapça söz dizimleri için noktalama işaretleri, kalın, italik vb. uygulamaların kullanılması.
- Arapça söz dizimlerinin tercümelere veya söz dizimi ile ilgili açıklayıcı bilgilerin dipnotta sunulması.

2.4. Karma Dil Söz Dizimi ve Eserlerde Karma Yapının Çoğalma Sebepleri

Osmanlıca ve İngilizce gibi imparatorluk dili hâline gelen ve milliliğini kaybeden dillerde kelime sayıları artarken, o dile has kelimelerin işaret ettiği bilginin değeri, yeri veya sıklığı gibi konular önemini kaybeder. İmparatorluk dili, ulusal dilin kök ve türevleri arasındaki eski bilgi-yeni bilgi ilişkilerini kopartır. Yeni alınan kelimeler farklı sesler ve biçimlerle karşımıza çıkarlar: *on-ar-t* = Osmanlıca *tamir ettir-* gibi. Türkçe dil bilgisine ait anlatacak konular azalır. (Karaağaç, 2011: 19). Osmanlı döneminde Türkçede; Türkçe dil bilgisi konuları azalırken, Osmanlıca/karma dilin dil bilgisi konuları eklenmeye devam eder. Bu durum araştırmacıları ulusal dil içerisindeki yabancı yapılar ile ilgili araştırma yapmaya yöneltir. İmparatorluklarda din yakınlaşmaları, edebiyat etkilenmeleri, yaşam tarzı, ticaret ilişkileri, siyasal ilişkiler gibi etkenler sebebiyle ödünç kelimeler bir dilden diğer dile aktarılır. Bu aktarımlar kelimeler, söz öbekleri ve cümleler hâlinde görülür. (Aksan, I, 2009: 137-139). Bu durumu Aksan, diller arası kelime alışverişlerine ve aktarımlarına çeşitli örnekler sunarak açıklar.

Farklı bilim alanlarında hazırlanan eserler aynı zamanda diller ve milletler üstü olma özelliği taşıdığı için yabancı öğeleri bünyesine alır ve bu öğeler okuyucular tarafından da benimsenir. Hatta tercüme edilen eserde bazen yabancı dille oluşturulmuş cümle, bir kural bir kaide olarak olduğu gibi hedef dile aktarılmadan asıl hâliyle geçirilebilir. Yazar, anlatımını yabancı dille kendi dilini ortaklaşa kullanarak yapabilir, kelimeyi ve cümleyi kutsal kabul ederek olduğu gibi de aktarabilir. Çeşitli sebeplerle diller arasında meydana gelen bu ödünçleme durumunu açıklama işi, ödünçlemenin gerçekleştiği eseri neşreden araştırmacının bir görevi olur. Kelime, söz öbeği ve söz dizimi ödünçlemelerine daha çok yukarıda belirtildiği gibi imparatorluk dili özelliği taşıyan klasik Osmanlıca eserlerin *besmele*, *hamdele*, *salvele*, *mukaddime*, *hâtime* ve *ferağ/ketebe kaydı* kısımlarında sıkça karşılaşılar. Bu bölümler eserin içeriğinden sayılmasa da eserin değeri, amacı gibi bazı bilgileri bize ulaştıran bölümler olabilir. Bazen bu bölümlerde uygulanan yöntemler, eserlerin özelliklerine dair ip uçları verir. Mesela Köksal, eserlerin sonlarında yer alan şekillerin anlamlarının olduğu ile ilgili *ferağ kaydı* örneğinde, ses/işaret ve rumuzların hangi anlamlara geldiği ile ilgili ulaştığı bilgiyi *mîm* (م) işareti bağlamında şöyle açıklar: (Köksal, 2008: 176).

“Ferağ kaydı bulunmasa da hemen bütün yazma eserlerde, metnin tamamlandığına ifade eden “temme” veya “temmet” şeklinde bir kayıt düşülür. Bazen temme veya temmet ibareleri lafzen bulunmaz, bunun yerine rumuz olarak ikisi üstte biri altta olmak üzere (ferağ kaydındaki şekle benzer tarzda) “mim” harfleri konur. Bazen de yine ters üçgen oluşturacak tarzda birçok “mim” harfiyle eserin bittiğine işaret olunur. Temmet kaydı yazma nüshanın o noktada tamamlandığını bildirmesi açısından önemlidir.”

Eserlerin mukaddimelerinde müellifin eserini ele alış tarzı, eserin yazılış sebebi, amacı; ketebe kayıtlarında müstensihin duası, nüshanın tamamlanma tarihi gibi söz dizimleri zaman zaman Arapça, Farsça ve Türkçe söz dizimleriyle karma hâle getirilerek anlatılır. Hatta Arapça ve Farsça söz dizimleri sayfalarca sürdüğü için bazı eserlerin Türkçe olduğu gözden kaçır, daha sonra dikkatli araştırmacı sayesinde gün yüzüne çıkar.

Türkçe eserlerde Arapça ve Farsça ile oluşturulan söz dizimleri olmakla birlikte, bazen bu cümlelerin arasında Türkçe söz dizimi, bazen de Türkçe cümle içinde Arapça veya Farsça yapılı söz öbekleri bulunur. Bir cümlede bu şekilde farklı dillere ait yapıların bulunması cümleyi tek dilli olmaktan çıkarır, karma dilli duruma getirir. Karma dilli hâle gelen eserlerde, farklı dilleri bilmeyen okuyucular cümlelerin anlamlarına ulaşamaz. Bu durum tespiti, bütün neşir yapanların tenkit yazılarında görülür. Tulum, değer taşıyan eserler üzerindeki çalışmalarda, metnin bütün malzemesinin işlenerek değerlendirilmesini, güç anlaşılır yerlerin nasıl anlaşıldığını veya anlaşılması gerektiğini açıklayıcı notlar konulmasını, çeşitli unsurlarla ilgili açıklamalar yazılmasını, dizin ve sözlük eklenmesini ister. Ancak bu suretle bir metnin araştırmacılar tarafından kolaylıkla kullanılabilir bir nitelik kazanabileceğini belirtir. (Tulum, 1996: 176). Metinlerde güç anlaşılır bölümü oluşturan ve Türk dili araştırmacıları için sorun olan karma dil yapılarını ele alan Buran, çok yoğun bir yapısal öge kopyalaması ile birlikte, bilgi alıntılarının yanında moda ve özentî alıntılarıyla, sayı ve sıklık bakımından yabancı öğelerin belirleyici olması sonucunda Türkçede “Klasik Osmanlıca” adı verilen bir yazı dili dönemi oluştuğunu, yabancı öğelerin Türkçenin kimliğini değiştirdiğini ve söz varlığı ile gramer özellikleri bakımından karma bir dil hâline gelmesine sebep olduğunu ifade eder. (Buran, 2006: 25). Kimliği, söz varlığı ve söz dizimi değişen farklı bir dile ait gibi görünen cümlelerin çözüm yolları, farklı dillerin söz dizimi yapısını mukayeseli olarak ele alan araştırmalar da bulunmaktadır (bk. Horata, 1992; Ünver, 1993; Avşar; 2008).

2.5. Türkçe Eserlerde Karma Dil Söz Diziminin Tespiti ve Çözümleme Yöntemleri

Bilindiği üzere Türkçede cümleler; özne, nesne, dolayî tümleç, zarf tümleci, yüklem ve cümle dışı öge öğelerinden oluşur. Bu öğeler tespit edildiğinde cümle anlaşılır hâle gelir. Ara cümlelerin, ünlemlerin, öge açıklayıcılarının, tamlayanları ve tamlananları yer değiştiren tamlamaların vb. söz öbeklerinin tam anlaşılabilmesi durumu, öğelerin bulunamamasına, başka bir deyişle söz diziminin anlaşılabilmesine sebep olur. Bazı araştırmacılar bu karışıklığı giderme görevinin eseri hazırlayanda olduğu görüşünü savunur. Tulum, tarihi metin neşrinde bir yandan eserin ilgili olduğu alanlar bilgisine sahip olmanın gerekliliğini diğer yandan da dil bilgisi, anlam bilgisi ve söz sanatları biliminin uygulanması gerekliliğini; “*Tarihi metin neşri, Metin bilimi (Filoloji) alanına dahil bir çalışmadır. Çok geniş*

sınırlara sahip böyle bir alan İçindeki bu çalışma, en dar anlamıyla, bir metnin dilini anlama ve açıklama çabası, geniş anlamda da, başta dil bilgisi (gramer), anlam bilimi (semantic), söz sanatları bilimi (rhetorique) ile tarih, din, mitoloji vb. olmak üzere bir çok alan bilgisinden yararlanarak metni bütün yönleriyle aydınlığa kavuşturacaktır.” şeklinde açıklar. (Tulum, 1996: 176). Tulum, mensur metinlerde ve manzum-mensur karışık yazılmış eserlerin mensur kısımlarında noktalama işaretlerinin “eksiksiz bir şekilde” kullanılması gerektiği görüşündedir. Ayrıca nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, soru ve ünlem işaretleri gibi noktalama işaretlerinin “söz dizimi değeri bulunan işaretler” olduğunu belirtir. (Tulum 2000, 104).

Aşağıda inceleme bölümünde ele alınıp açıklanan “*el-ḥamdü li’llāhi ḥamden mütevāliyen ol ḥamīd ü mecīd ḥalaba ki ögmeklik anuñdur. Ve şükren mütevātiren ol ḡafūr u şekūr Tañrı ’ya ki şükürlemek aña yaraşur.*” metninde “*el-ḥamdü li’llāhi ḥamden mütevāliyen ve şükren mütevātiren*” ana cümlesi, Arapça söz dizimine göre yapılmıştır. “*ol ḥamīd ü mecīd ḥalaba ki ögmeklik anuñdur*” ile “*ol ḡafūr u şekūr Tañrı ’ya ki şükürlemek aña yaraşur*” yan cümleleri, Türkçe söz dizimine göre yapılmış olup Arapça cümlelerin açıklamasıdır. Arapça olan ana cümlelerin, Türkçe iki yan cümle arasında taksim edilerek *nokta* işaretlerinin konması, anlam karmaşasına sebep olmuştur.

Alan bilgisinin dil bilgisi ve anlam bilgisi ile pekiştirildiği ve karma dil unsurlarının metin neşrinde yapı hangi dile aitse ona uygun okunup çeviri yazıya aktarılması; dipnotta da Türkçeye tercüme edilmesi, eseri daha anlaşılır kılacaktır. Tulum, ayrıca noktalama işaretlerinin neşir yapanın anlamasına ve çözümlemesine yardımcı olacağı gibi okuyucuların metni kolaylıkla okuyup anlamasına katkıda bulunacağını, noktalamanın anlama ölçüsü ve göstergesi olarak yayımlayanın metni nasıl ve ne derece anladığını gösterdiğini belirtir. (Tulum, 2000, 104). Ünver de, Tulum’un belirttiği görüşlere yakın görüşler belirterek ifadelerin doğru çevrilebilmesi amacıyla; çeviri yazıda büyük harf, mensur metinlerde nokta, virgül iki nokta ve tırnak gibi işaretlerin kullanılmasını, kendisi için bir denetim aracı ve okuyucu için daha kolay yararlanmayı sağlayacak bir uygulama olarak görmektedir. (Ünver, 1993: 77). Aynı şekilde Atasoy da “*Metni yayımlayanın müellifin anlatmak istediğini en doğru şekilde okuyucuya sunması noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanmasıyla mümkün olacaktır. Noktalama işaretleri anlamla doğrudan ilgilidir ve metin yayımcısının da metni doğru anlayıp anlamadığının göstergesidir*” (Atasoy, 2013: 160) diyerek bu görüşü kuvvetlendirir. Atasoy, el yazması veya basma eserlerin çeviri yazılarında asıllarında bulunmayan noktalama işaretlerini bir çeşit yorumlama olarak değerlendirerek, doğrudan doğruya metne müdahale olduğunu ifade eder: “*Noktalama işaretleri bulunmayan bir metnin işaretlenerek yayımlanması, o metnin nasıl anlaşılması gerektiğine dair metni yayıma hazırlayan tarafından yapılmış bir çeşit tefsirdir (yorumdur). Bu noktalama şekli ile metni yayımlayan kişi, metinden anlaşılması gerekeni, metne muhatap olanlara, kendi yorumu yoluyla ulaştırdığı için buradaki işaretler yönlendirme vazifesi görmektedir.*” (Atasoy, 2013: 140). Atasoy’a göre; noktalama işaretleri yerleştirilmiş şekliyle metin, okuyucuyu yönlendirildiğinin farkına varması konusunda yararır.

Araştırmacı, kendisinin metni nasıl ve ne derece anladığını, metinden neler kazandığını, okuyucunun metinden hangi kazanımlarda bulunması gerektiğini hissettirmelidir. Karma yapının olduğu bölümlerde doğal olarak okuyucunun yönlendirmelere ihtiyacı olur, bu bölümlerde ne anlatılmak istendiğini ve söz diziminin taşıdığı anlamını ve görevini hemen görmek ister. Araştırmacı, Atasoy’un da belirttiği gibi söz dizimi çalışmaları ve noktalama işlemlerinden ortaya çıkacak anlamların kendi kattığı bir yorum olduğunu ve kendisinin müellif-eser-okuyucu arasında bir köprü olduğunu hissettirdikten sonra müellifi/eseri okuyucuyla başbaşa bırakmalıdır.

Eserlerdeki Arapça / Farsça veya karma dilin/karma yapının çözümünü gerçekleştirilmede aşağıda sunulan işlemler yardımcı olabilir:

- Çeviri yazı yapılacak eserde karma dilli cümlelerin ve cümle öğelerinin tespit edilmesi.
- Cümlelerin söz diziminin veya içindeki sözcük öbeklerinin hangi dilin kurallarına göre kurulduğunun belirlenmesi.
- Yabancı dillere ait yapı birimlerinin kalıp hâlinde ana cümledeki Türkçe söz dizimi arasına yerleştirilmesi.

- d. Yabancı dile ait cümle, ara söz, yan cümle veya yapının eğik yazma gibi herhangi bir yöntemle vurgulanıp metinden görüntü itibarıyla ayrılması.
- e. Okuyucu tarafından anlaşılmayacağı düşünülen kelime veya sözlerin tercümelerinin dipnotta verilmesi.
- f. Yabancı dile ait metnin, cümlenin veya cümle unsurunun Türkçe tercümesinin eklenmesi ve noktalama işaretlerinin de yerinde kullanılması.

Tenkrit çalışmaları, metin neşirlerini olgunlaştıran unsurlardır. Yapılan çalışmaya yöneltilen farklı bakış açıları araştırmacının ufkunu genişletir, bazı kolaylıklar sağlar, gereği uygulandığında eserin eksiklikleri azaltılmış olur. Kılıç, Türkiye’de neşredilen çalışmalara dair tenkitlerin beklenen veya olması gereken düzeye gelmesini, metin neşrinin sağlıklı yapılmasını, neşredilen çalışmalar üzerinde ciddi, bilimsel usullerin ne derece uygulandığını kontrol edip eksikleri gösteren tenkit çalışmalarının sayısının artmasını ister. (Kılıç, 2004: 342).

3. İNCELEME

Bu çalışmada; edebi değeri olan, üzerinde çalışılan beş örnek eserin söz dizimi ve noktalaması ele alınmış, bazı konularda tenkitlerde bulunmuş ve eserlerin olgunlaşmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Eserlerin mukaddime ve ketebe bölümlerindeki Arapça ve Türkçe karma yapılarla konu sınırlandırılmıştır. Çalışmanın araştırmacılara karma dil, Arapça ve Farsça söz dizimi ile ilgili çalışmalarda yardımcı olacağı düşünülmüş, eserler ayrı ayrı değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

3.1. Edviye-i Müfrede

Canpolat, M. ve Önler, Z. (2016). *Edviye-i Müfrede*. Ankara: TDK Yayınları, 2. bs.

3.1.1. Edviye-i Müfrede Paris Nüshası / Mukaddime

Yazma eserin başında yer alan besmele lafzı “Bi’smi’llâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm” ve aşağıda noktalı bırakılan yer sorunsuz olduğu hâlde yazılmamıştır: (Canpolat ve Önler, 2016: 16)

“P1b, 1/el-ḥamdü li’llâhi ḥamden mütevâliyen ol ḥamîd ü mecîd çalaba ki ögmeklik anuḡdur. Ve şükren 2/ mütevâtiren ol ġafûr u şekûr Tanrı’ya ki şükûrlenmek aḡa yaraşur. ḡâlik-i ḡalk ve râzık-ı ‘ibâddur. 3/ kullarını yaratdı ve dürlü ni‘metlerle besler. ‘Alîmdür, ‘ilmîni bildürür ki ..... 4/ ve ḡakîmdür ḡikmetini öğredür ki *ولقد اتينا لقمانه حكيمته* rence şîfâ ve derde devâ 5/ ol vêrür ki ve taḡaf-ı taḡiyyât ve durûdu şalavât ol mürseller serveri ve peygâmbere ḡâtemi 6/ Muhammed Muştâfâ’ya şalavâtullahi ve selâmuhu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ecme’în. Ammâ ba’dü müsevvid-i beyâz 7/ ve ahḡar-ı ibâd İshâk bin Murâd aşlaha’llahu şânehu, diledi ki bu éllerde bulunur ve daḡı Türkî dilinde 8/ adı bilinür edviye-i müfredeyi cem‘ édüp bu beyâz içinde sevâda getüre.”

1. Paragraf sistemi kullanılarak oluşturulan metinde büyük harflerin yazıldığı yerlere dikkat edilmelidir: **a.** Cümle başı büyük harfle “El-ḡamdü” şeklinde başlamalıdır. **b.** Kitabın adı olduğu var sayılan “edviye-i müfredeyi” ibaresi “*Edviye-i Müfrede*’yi” şeklinde özel isim olduğu vurgulanmalıdır. **c.** *çalab* kelimesi sözlük kısmında “Tanrı” kelimesiyle açıklandığına göre *Tanrı* ve *Çalab* kelimeleri kendi arasında tutarlı olmalı ve her ikisi de özel ismin yerini tutan, özel isim yerine kullanılan tür adı kabul edilip yazım kurallarına uygun olarak büyük harfle başlatılmalıdır.

2. Söz dizimlerinin hangi dile ait olduğu tespit edilmelidir: **a.** Metnin ilk cümlesi “*El-ḡamdü li’llâhi ḡamden mütevâliyen ve şükren mütevâtiren*” şeklinde Arapça bir cümledir. Bu cümle metin içinde belirgin olmalıdır. Söz dizimi (Arapça isim cümlesi = mübteda + haber + temyiz₁ + atf + temyiz₂): El-ḡamdü *ḡamd* mübteda/özne + li’llâhi *Allah’adır* haber/yüklem + ḡamden mütevâliyen *aralıksız ḡamd* temyiz₁/zarf tümleci + ve *ve* atf/bağlaç + şükren mütevâtiren *dilden dile geçen şükür* temyiz₂/zarf tümleci. Cümle, “Aralıksız ḡamd ve dilden dile geçen şükür Allah’adır.” gibi tercüme edilebilir. **b.** Ara cümleler ise “*ol ḡamîl ü mecîl çalaba ki ögmeklik anuḡdur*” ve “*ol ġafûr u şekûr Tanrı’ya ki*

şükürlenmek aña yaraşur” olup, yukarıdaki ana cümlelerin iki temyizinin Türkçe açıklayıcı cümleleridir. Ara cümleler ya virgül ya da kısa çizgi arasında ana cümle içinde gösterilir. Atasoy, cümle içinde virgül ve kısa çizginin kullanılma sebeplerini iki sebebe bağlar. Birincisi burada olduğu gibi ara cümle, Arapça söz dizimi *hamden mütevâliyen*’in anlamını içeren bilgi katmaktadır. İkincisi ara cümle, aşağıda gelecek olan kişi hakkında dua içeren duyguları ifade etmektedir. Her iki durumda ara cümle ana cümleden çıkarıldığında anlamda değişiklik olmamaktadır. (bk. Atasoy, 2010:163). Cümle; “**El-hamdü li’llâhi hamden mütevâliyen** -ol hamîd ü mecîd Çalab’a ki ögmeklik anuñdur- **ve şükren mütevâtiren** -ol ğafûr u şekûr Tañrı’ya ki şükürlenmek aña yaraşur-” // “**El-hamdü li’llâhi hamden mütevâliyen**, ol hamîd ü mecîd Çalab’a ki ögmeklik anuñdur, **ve şükren mütevâtiren**, ol ğafûr u şekûr Tañrı’ya ki şükürlenmek aña yaraşur.” gibi iki türlü yazılabilir. **c.** *aşlaħa’llâhu şânehû* Arapça söz dizimine göre yazılmıştır: Söz dizimi (Arapça fiil cümlesi = fiil + fâil + mefûl): *aşlaħa yüceltti/yüceltsin* fiil/yüklem + *allâhu Allah* fâil/özne + *şânehû onun şanı* mefûl/nesne Türkçeye özne + nesne + yüklem söz dizimiyle çevrildiğinde “*Allah onun şanı yüceltsin*” anlamıyla tercüme edilebilir. Bu anlam ile *dua sözü* olduğu dipnotta belirtilebilir. **d.** Kelimeler ve söz öbekleri Farsça sıfat tamlamasında görev almışlardır: *taħaf-ı taħiyyât ve durûdu şalavât* şeklinde kurulan söz dizimindeki *taħaf* ve *durud* kelimelerinin anlamı metnin sözlüğünde bulunmamaktadır. *taħaf* şeklinde alınan kelime, *tuħfe*’nin çoğulu *tuħaf*, *durud* ise taħiyyat ve salavat ile yakın anlamlı *durûd* kelimesidir. O hâlde *taħiyyât, durûd* ve *şalavât* kelimelerinin eş/yakın anlamlılığı tespit edildikten sonra **tuħaf-ı taħiyyât u durûd u şalavât** “taħiyyât, durûd ve şalavât hediyeleri” şeklinde Farsça sıfat tamlaması söz dizimine uygun yazılmalıdır. **e.** Türkçe söz dizimi içinde Arapça cümle kullanılmıştır: Türkçe söz diziminde *aşlaħa’llâhu şânehû* Arapça dua cümlesi, özne olan *İshak bin Murad* için söylenmiştir. Türkçe söz dizimine göre söylendiğinde cümle dışı öge olur ve ara cümle olarak isimlendirilir. Ara cümle özelliği taşıyan *aşlaħa’llâhu şânehû* iki virgül arasında ve eğik olarak vurgulanmış şekilde yazılmalıdır: “Ammâ ba’du müsevvid-i beyâz ve ahğar-ı ‘ibâd İshâk bin Murâd, *aşlaħa’llâhu şânehû*, diledi ki ...” gibi.

Mukaddimeyi, yukarıda belirtilen düzeltmelerle şöyle yazmak daha uygun olur:

“P1b, 1/*El-hamdü li’llâhi hamden mütevâliyen*, ol hamîd ü mecîd çalaba ki ögmeklik anuñdur, *ve şükren* 2/ *mütevâtiren*, ol ğafûr u şekûr Tañrı’ya ki şükürlenmek aña yaraşur. Hâlik-i halk ve râzık-ı ‘ibâddur; 3/ kullarını yaratdı ve dürlü ni‘metlerle besler. ‘Alimdür; ‘ilmini bildürür ki *وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ * وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا* 4/ ve hâkîmdür; hikmetini öğredür ki *وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ * وَالْحِكْمَةَ* reñce şifâ ve derde devâ 5/ ol vêrür ki ve tuħaf-ı taħiyyât u durûd u şalavât ol mürseller serveri ve peygâmbler hâtemi 6/ Muhammed Muştafâ’ya, *şalavâtu’llâhi ve selâmuħu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihî ecma’în*. *** *Ammâ ba’du* müsevvid-i beyâz 7/ ve ahğar-ı ibâd İshâk bin Murâd, *aşlaħa’llâhu şânehû*****, diledi ki bu éllerde bulunur ve daħı Türkî dilinde 8/ adı bilinür *Edviye-i Müfred*e’yi cem‘ édüp bu beyâz içinde sevâda getüre.”

Mukaddime kısmında okuyucuyu aydınlatmak için Arapça cümle, temenni ve dua ifadelerinin olduğu yerlerde (yıldız işareti ile gösterilmiştir) dipnot düşmek gerekir. Kur’an ayetlerinden birincisi için “*Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. ...*” (Bakara, 2/31 veya Kur’an, 2/31); ikincisi için “*Andolsun, biz Lokman’a şu hikmeti vermiştik: ...*” Lokmân, 31/12. şeklinde not düşülebilir.

3.1.2. Edviye-i Müfred Paris Nüshası/ Ketebe kaydı

Yazmada doğru olduğu hâlde iki yerde hata görülen Arapça cümle şöyle yazılmıştır: “*والله اعلم بالصواب* *والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب قد وقع الفراغ من تحرير هذا الكتاب تم* (Canpolat ve Önler, 2016: 92). Doğru şekli ketebe kaydında ise şu şekildedir: *والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب قد وقع الفراغ من تحرير هذا الكتاب تم* (Canpolat ve Önler, 2016: 208).

1. Arapça söz diziminde cer harfleri ihmal edilmemelidir: **a.** Metinde *اعلم بالصواب* *اعلم* ism-i tafdil/sıfatfiil söz öbeğidir. İsm-i tafdil *اعلم* kelimesi, *علم* fiilinden gelir, mefûlünü **ب** cer harfiyle alır. Söz dizimi, mefûl + -(y)I + en iyi bilen şeklinde kurulur: *اعلم en iyi bilen* ism-i tafdil + (**ب** -(y)I cer harfi + *الصواب doğru* isim : *الصواب doğruyu* mefûl) > *اعلم بالصواب doğruyu en iyi bilen* sıfat-fiil öbeği olur. **b.** Çeviri yazılı bu metinde yanlışlıkla eklenen **و** harfi çıkarılmalı, yazma nüshadaki doğru şekilde yer alan **من** cer harfi eklenmelidir. **من** cer harfi, birlikte kullanıldığı *فَرَع* fiilinin edatı/istemi görevindedir. Türkçede karşılığı -(y)I *tamamlama* olarak verilebilir. Cer harfinin kullanıldığı *من تحرير هذا الكتاب قد وقع الفراغ من تحرير هذا الكتاب* söz

dizimi, *قد وقع* fiil/yüklem + *هذا الكتاب* fâil/öznenen oluşmuş bir fiil cümlesidir. Cümlede *من* cer harfi fâil *الفراغ* masdarıyla kullanılır. Bu *من الفراغ* cer harfli mastar Arapça söz diziminde; *تحرير هذا الكتاب* *bu kitabın yazımı* anlamında terkiib-i izafi/isim tamlamasının başına gelerek *هذا الكتاب* *bu kitabın yazımını tamamlama* şeklinde *isimfiil söz öbeği* oluşturmuştur.

2. Arapça söz diziminde cümleler belirlenmeli ve cümle türüne dikkat edilerek tercüme edilmelidir: *والله* Arapça fiil *تم* // *قد وقع الفراغ* *من تحرير هذا الكتاب* . Arapça isim cümleleri; *والله اعلم بالصواب* // *اعلم بالصواب* cümleleridir: **a.** Birinci cümlede söz dizimi: *والله اعلم بالصواب* (Arapça isim cümlesi = atıf harfi + mübteda + haber): *و* ve atıf harf/bağlaç + *الله* *Allah* Mübteda/özne + *اعلم بالصواب* *doğruyu en iyi bilen* haber/yüklem; Türkçe söz dizimiyle ifadesi bağlaç + özne + yüklem ile *ve Allah doğruyu en iyi bilendir* şeklindedir. **b.** İkinci cümlede söz dizimi: *والله اعلم بالصواب* (Arapça isim cümlesi = atıf harfi + haber + mübteda₁ + atıf harfi + mübteda₂): *و* ve atıf harf/bağlaç + *اليه* *ona* haber/yüklem + *المرجع* *dönüş* mübteda₁/özne + *و* ve atıf/bağlaç + *المأب* mübteda₂/özne şeklinde yapılan Arapça cümlelerin, Türkçe söz dizimiyle ifadesi bağlaç + yüklem + özne ile *Dönüş ve sığınma O'nadır* şeklindedir. Türkçede olduğu gibi Arapçada da isim cümlesinde haber/yüklem önce, mübteda/özne sonra gelebilir. *المرجع* gibi terkiib-i atıflarda anlamlandırma yapılırken, *dönüş ve sığınma* gibi önce birinci sonra ikinci kelime kullanılmalıdır. **c.** *قد وقع* *هذا الكتاب* fâil/öznenen oluşmuş bir fiil cümlesidir. Çünkü *قد وقع* *gerçekleşti* fiili ile başlamıştır. Sonra *الفراغ* isim/masdara bağlı söz öbeği *هذا الكتاب* *bu kitabın yazımını tamamlama* şeklinde fâil/özne ile bitmiştir. Türkçe söz dizimiyle; “Bu kitabı yazma işi bitti.” şeklinde tercüme edilebilir. **d.** Son cümle *تم* ise öznesi gizli kitap/nüsha olan ve sadece bir fiilden oluşmaktadır. Muzaaf fiil *tamamlandı* anlamındadır.

3. Arapça terkipleri/tamlamaları da metinde tanımak gerekir: **a.** Cümlede *تحرير* muzaf/tamlanan, terkiib-i vasfi olan *هذا الكتاب* muzafun ileyh/tamlayan ile *تحرير هذا الكتاب* *bu kitabın yazımı* anlamında terkiib-i izafi/isim tamlaması oluşturmuştur. **b.** Cümlede *هذا الكتاب* sıfat tamlamasıdır. Cümlede *هذا* ism-i işaretten sonra lâm-ı tarifli bir kelime gelirse *هذا الكتاب* *bu kitap* gibi sıfat tamlaması oluşturur. Lâm-ı tarifli bir kelime gelmezse tek başına cümlelerin mübtedası olur. (bk. Işık, 2015:48). *هذا* *bu* ism-i işaret/sıfat + (ال) lam-ı tarif + *كتاب* isim/isim : *الكتاب* *kitap* muşarun ileyh/tamlanan) > *هذا الكتاب* *bu kitap* sıfat tamlaması olur.

Eserde ferağ/ketebe kaydı ile ilgili herhangi bir bilgi sunulmamıştır. Okuyucuların merakını giderecek şekilde: *والله اعلم بالصواب* // *والله اعلم بالصواب* // *والله اعلم بالصواب* // *والله اعلم بالصواب* cümlelerinin anlamları söz dizimi çerçevesinde şöyle açıklanabilir. Söz dizimler arası çalışmaya bağlı olarak; “Allah doğruyu en iyi bilendir // Dönüş ve sığınma O'nadır // Bu kitabın yazımını tamamlandı // [kitap] tamamlandı” gibi bir tercüme eklenebilir.

3.2. Cihan Şah ile Şemsiyye Hikâyesi

Daşdemir, Ö. ve Babür, Y. (2015). *Cihan Şah ile Şemsiyye Hikâyesi* Erzurum: Fenomen Yay., 1. bs.

3.2.1. Cihan Şah ile Şemsiyye Hikâyesi / Âgâz

Hikâye-i Cihân Şâh ile Şemsiyye başlığı ile neşredilen eserin *Metin Hakkında Bilgiler* bölümünde katalog bilgisi aşağıdaki gibi sunulmuştur: (Daşdemir ve Babür, 2015: 15)

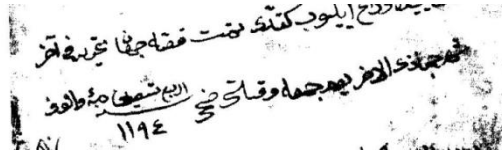
“Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonundaki Hikâye-i Cihân Şâh ile Şemsiyye başlıklı metnin künye bilgisi katalogda şu şekildedir: ... Eser adı: *Kıssa-i Cihân Şâh ile Şemsiyye* ...”

Bazen karma dilli yapı kitap isimlerinde de görülür: Kitabı, kataloglayanlar ketebe kaydından hareketle *Kıssa-i Cihân Şâh ile Şemsiyye* adını; metni hazırlayanlar, metnin başlığından hareketle *حكاية جهان شاه* *hikâyet* şeklinde *Hikâye-i Cihân Şâh ile Şemsiyye* ismini vermişlerdir. Metin içinde daima *حكاية* *hikâyet* şeklinde (Daşdemir ve Babür, 2015:86, 88, 96, 100, 102, 104) geçen kelimenin, kitabın türünü belirtmek için sadece başlıkta *حكاية* *hikâye* olarak yazılması bu kelimenin isme sonradan eklendiği intibaini verir. *Kıssa-i Cihân Şâh ile Şemsiyye* veya *Hikâye-i Cihân Şâh ile Şemsiyye* şekillerindeki karma yapıli isimleri söz dizimi açısından şöyle açıklamak mümkündür. İstinsah edildikten sonra başlığın evveline türü belirtilmek için *hikâye* veya *kıssa* kelimeleri eklenerek karma dil yapısı oluşturulmuştur: Farsça isim

tamlaması; *hikâye/kıssa* tamlanan + ء -i izafet eki + *Cihân Şâh ile Şemsiyye* tamlayan > *Hikâye-i Cihân Şâh ile Şemsiyye* şeklindedir. Farsça isim tamlaması içinde *Cihân Şâh* isim + *ile* bağlaç + *Şemsiyye* isim > *Cihân Şâh ile Şemsiyye* Türkçe bağlaç söz öbeğinin bulunması Farsça/Türkçe karma söz diziminin olduğunu göstermektedir. Görüldüğü üzere Türkçe ve Farsça yapılarının birbirine etkisi, kitaba farklı isimler verilmesine sebep olabilmektedir.

3.2.2. Cihan Şah ile Şemsiyye Hikâyesi / Temmet Kaydı

Hikâye-i Cihan Şah ile Şemsiyye yazmasındaki temmet kaydının olduğu bölüm aşağıdaki şekildedir: (Daşdemir ve Babür, 2015: 227)

Şekil 1. Kıssa-i Cihân Şâh ile Şemsiyye Temmet Kaydı

Müstensihin Arapça cümle yapısı ile başlayıp, bazı yerlerde Farsça yapılar bazı yerlerde tekrar Arapça yapılar kullanarak bitirdiği cümleyi araştırmacılar şöyle okumuşlardır:

“Temmet Kıssa-i Cihân. Tahrîran fî âhiri şehri cemâziye'l-âhir yevmi cum'ati duhâ erba'a tis'a mi'e ve elf. sene 1194.” (Daşdemir ve Babür, 2015: 107)

1. Temmet kaydında *Temmet Kıssa-i Cihân ve Tahrîran fî âhiri şehri cemâziye'l-âhir yevmi cum'ati vakti duhâ erba'a tis'a mi'e ve elf. sene.* olmak üzere iki Arapça fiil cümlesi vardır: **a.** Birinci cümlede söz dizimi: *تمت قصة جهان* (Arapça fiil cümlesi = *تمت* temmet *tamamlandı* fiil/yüklem ve *قصة جهان* Kıssa-i Cihân *Kıssa-i Cihan* fâil/özne). **b.** Cümledeki fâilin/öznenin terkiplerinin yapısı tespit edilmelidir. Farsça yapı: *قصة جهان* *Kıssa-i Cihan* *Şah ile Şemsiyye* söz dizimi: (Farsça isim tamlaması < *قصة* *kıssa* tamlanan + ء izafet -i'si -I + *جهان* *Cihan* *Şah ile Şemsiyye*). Arapça yapı: *قصة جهان* *Kıssatü Cihân* terkipleri izafi/isim tamlaması < *قصة* *kıssa* muzaf/tamlanan + *جهان* *cihan* muzafun ileyhtamlayan şeklinde olur. *kıssa* kelimesi müennestir, müenneslik alameti ة muzaf olduğunda zammeli *kıssatü* şeklinde okunmalıdır. Arapça cümlede *kıssatü* kelimesinin Farsçadaki *kıssa-i* şekli ve Farsça *cihan* kelimesinin varlığı, *Temmet Kıssa-i Cihân* cümlesinin Arapça-Farsça karma dilli yapı ile kurulduğunu gösterir. **c.** Kelimelerin yazılışı değerlendirilmelidir. İkinci cümleye yazılan ve mastar *tahrîran* *تحريرا* şeklinde düşünülen kelimenin yazılışında birinci râ'yı uzun okutan *yâ* ve ikinci râ'dan sonra tenvin ifadesi olan *elif* nüshada bulunmamaktadır. Düzeltmeden sonra kalan kelimenin *تحرر* çekimli fiil olan *harrere/taharrere* mazi fiili veya kelimedeki görünen bir harf kürsüsü fazlalığından dolayı *yetharrerü* muzari fiili olduğu düşünülebilir. Evvelki cümledeki *temmet* mazi kalıbıyla uygunluk sağlaması için mazi kalıbı olan *harrere* “tahrir etti” veya *taharrere* “tahrir edildi” fiillerinden biri tercih edilebilir. Fakat cümlede özne bulunmadığı için edilgenlik ve dönüşlülük fiili olan tefe“ül kalıbındaki *taharrere tahrir edildi, telif edildi* (Mutçalı, 2012: 196) fiilinin tercih edilmesi daha uygun olur. **d.** Arapça ikinci cümlede Arapça söz dizimi olan *cumâdeyi'l-âhire* yerine Farsça söz dizimi *cemâziye'l-âhir* tercih edilmiştir. **e.** Nüshada sayıların söz dizimine dikkat edilmeden *erba'a tis'ine mi'e ve ulûf* şeklinde yazılan bu kısım çeviri yazıda ise *erba'a tis'a mi'e ve elf* olarak yazılmıştır. Her iki yazım da Arapça söz dizimine uygun değildir. Arapça tarih yazılışı söz dizimi yalın hâlde rakamların basamakları arasına kural gereği konan *ve* bağlacını ilave ederek *erba'un ve tis'üne ve mi'etün ve elfün seneten* şeklinde, ya da *senete* kelimesi rakamların başına getirilerek rakamların sonları kesreli *senete erba'in ve tis'ine ve mi'etin ve elfin* söz dizimiyle yazılabilir. **f.** Tarih ifadesinin söz dizimi, karma dil yapısına göre, müstensihin yazmadığı iki *ve* eklenip, yine müstensihin yanlış yazdığı *ulûf* kelimesi çeviri yazı yapan araştırmacıların da düzelterek yazdığı *elf* ile; *erba' [ve] tis'in [ve] mi'e ve elf* şeklinde olabilir.

Sonuç olarak temmet kaydının tamamını düzeltmelerle birlikte Arapça söz dizimiyle ya; *Temmet kıssatü Cihân, taharrere fî âhiri şehri cumâdeyi'l-âhiri yevme [el-]cum'ati [fî] vakti duhâ senete erba'in [ve] tis'ine ve mi'etin ve elfin* ya da düzeltmelerle ve karma yapıyı koruyarak; *Temmet kıssa-i Cihân, taharrere fî âhiri şehri cemâziye'l-âhir. yevmi cum'a. vakti duhâ. erba'in ve tis'in ve mi'e ve elf sene* şeklinde yazmak mümkündür.

3.3. Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân

Karabey, T. vd. (2015). *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*. Ankara: Akçağ Yayınları.

3.3.1. Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân / Āğāz

Kitabın başlığında bulunan iki yerde Arapça söz dizimi çeviri yazısı aşağıdaki şekilde yapılmıştır. (Karabey vd., 2015: 57): “*Kitāb-ı Tarīkat-nāme-i // Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Te’lif-i Vāhidī // ‘Aleyhi’r-raḥmeti ve’r-Rıdvān // Hāzā Kitāb-ı Hâce-i Cihân Netîce-i Cân*”

1. ‘*Aleyhi’r-raḥmeti ve’r-Rıdvān* Arapça dua cümlesidir: **a.** Arapça söz diziminde mübtedanın/öznenin ilk kelimesinin sonunun –U olması gerekir: ‘*Aleyhi’r-raḥmeti ve’r-Rıdvān* isim cümlesinde *raḥmet* ve *rıdvān* iki ayrı mübteda/özne ve ‘*Aleyhi* haber/yüklemidir. İki mübteda/öznenin de sonu zamme/–U olmalıdır: *er-raḥmetü ve’r-rıdvānu* gibi. Arapça söz dizimindeki kelimelerin sonu okutucularla birlikte; ‘*Aleyhi’r-raḥmetü ve’r-rıdvānu* veya okutucusuz *raḥmet* رحمة > *rahmeh/rahme* رحمة şeklinde müennes olan ħ harfi o olarak ‘*Aleyhi’r-raḥmeh/rahme ve’r-rıdvān* şeklinde olmalıdır. **b.** Cer harflerinin zamirlerle birleşimi bilinmelidir: ‘*Aleyhi* kelimesinde عَلى ‘*alā* cer harfi, هُ hü zamirini birleşerek هِ hi yapmıştır. Birleşim esnasında kelimedeki uzun –ā, kısılır ve ince –l- sesinin tesiriyle de –e sesine döner, önünde bulunan –y sesini okutucusuz ortaya çıkarır ve ‘*aley-* şekline girer, kelime ‘*aleyhi* olur.

2. *Hāzā Kitāb-ı Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* cümlesi isim cümlesidir: **a.** Arapça söz diziminde هذا isim-i işaret/zamiri özne olarak kullanılır: *Hāzā Kitāb-ı Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* cümlesi Arapça söz dizimiyle *Hāzā Kitābu Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* yazılmalıdır. Çünkü هذا ile başlayan söz dizimi Arapçadır. Önündeki kelime lām-ı tarifile yazılmayan هذا kelimesi, Arapça söz dizimi içinde tek başına mübteda/özne durumundadır. Türkçede karşılığı *bu* zamiri olur. O hâlde *Hāzā kitāb-ı* şeklinde yazılan bölüm, cümlelerin mübteda/haber kısmını oluşturur. *Hāzā kitābun* şeklinde okunması gereken cümlede, *kitāb* kelimesi muzaf/tamlanan olursa *kitābu* şeklinde okunur ve sonrasına muzafun ileyh/tamlanan kelime/kelimeler getirilir. **b.** Karma dil yapısı çözümlenmelidir. Cümle söz dizimi: (Arapça isim cümlesi *Hāzā Kitābu Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* < *Hāzā* mübteda/özne + *kitābu Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* haber/yüklem). Söz dizimi, هذا ile başladığından cümle Arapça olup aşağıda belirtilen izafetlerden Arapça olanı tercih edilmelidir. Arapça söz diziminde Arapça/Farsça izafetin şu şekillerde gerçekleştirildiği görülür: Arapça terkiib-i izafi/isim tamlaması: *kitābu Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân kitabı < *kitap* tamlanan + -U + *Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* tamlayan; Farsça terkiib-i izafi/isim tamlaması: *kitāb-ı Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân kitabı < *kitap* tamlanan + izafet –i’si + *Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* tamlayan şeklindedir. Ayrıca kitap ismi tamlama içinde tekrar *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* Farsça yapı ile kurulmuş bir tamlamadır. Fakat bu yapı özel isim kabul edilebilir ve Arapça yapı içinde olduğu gibi yazılabilir. Arapça söz diziminde, kitap ismi Farsça söz dizimine göre ve özel isim gibi kalıp hâlinde alınarak; *Hāzā Kitābu Hâce-i Cihân Netîce-i Cân* şeklinde yazılmalıdır.

3.3.2. Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân / Ketebe kaydı

Çeviri yazılı tenkitli metin oluşturulurken kullanılan üç nüshanın da ketebe kaydı alınarak aşağıdaki şekillerde ortaya konur.

A. Nüsha ketebe kaydı: Birinci nüshada ketebe kaydının çeviri yazısı şöyle yapılmıştır, koyu yazılan yerlere dikkat edilerek okunmalıdır: “*Temme bi-‘avni’l-lāhi’l-meliki’l-mennān ve bi’l-lāhi’t-tevfīki // Tahriren beyne’s-selāteyn mine’s-selāse muntaşif cemāziyü’l-evvel li seneti’n-erba’a ve sittin ve tisemie*” (Karabey vd., 2015: 356).

1. Nüshadaki وباللّٰه التّوْفِيقُ şekli, ve bi’l-lāhi’t-tevfīki şeklinde yanlış hareke ile okunmuştur. **a.** İsim cümlesinin tespit edilmesi ve doğru okunması gerekir. Söz dizimi: (Arapça isim cümlesi ve bi’l-lāhi’t-tevfīku < ve atif harfi/bağlaç + باللّٰه bi’l-lāhi haber/yüklem + التّوْفِيقُ tevfiḳu mübteda/özne). Mübteda olan kelimenin –U olan sonu, evvelki cümlelerin sonu gibi وباللّٰه التّوْفِيقُ ve bi’l-lāhi’t-tevfīk şeklinde harekesiz yazılabilir. **b.** Cümledeki bağlaçların görevi doğru tespit edilmeli ve yazımda tutarlılık sağlanmalıdır:

Temme bi-'avni'llāhi'l-meliki'l-mennān ve bi'l-lāhi't-tevfīkū cümlesindeki ve atf harfi iki cümleyi birbirine bağlamıştır. Birinci cümle ve ikinci cümle aynı aynen sesli/sessiz harfle bitirilmelidir: *Temmet bi-'avni'llāhi'l-meliki'l-mennān ve bi'llāhi't-tevfīk* gibi.

2. Ketebe kaydının tarih kısmındaki cümle, tamamen karma dil yapısıyla kurulmuştur: *Tahrīren beyne's-salāteyn mine's-şelāse muntaşif cemāziyü'l-evvel li seneti erba'a ve sittin ve tis'amie*” Arapça söz dizimi içinde Farsça söz dizimleri veya Türkçe söz dizimleri kendi içinde tutarlı olmalıdır: **a.** Kelimenin dildeki kalıbı bilinmelidir. Arapça kelime varlığında salı gününün karşılığı *şelāse* şeklindeki ses dizimi değil, *yevmü's-şilāsa* ses dizimi ifade eder. *cemāziyü'l-evvel* kelimesi, müennes olması gereken sıfat müzekker olarak alınmış ve Türkçede kendi ses dizimi de farklılaşarak galatlaşmıştır. (bk. Sāmī, 2015: 480). Arapça söz diziminde ise *cumādeyi'l-ülā* şeklindedir. **b.** Söz diziminde tamlamalar kavranmalıdır. Türkçe yapı ile söylenen ay ismi *cemāziye'l-evvel / cemāziyü'l-evvel* ve orta anlamındaki *muntaşif* kelimesi sadece yan yana getirilmişlerdir. Metinlerde görülen karma yapı yöntemiyle *muntaşif-ı cemāziyü'l-evvel* tarzında Farsça değil *muntaşifu cumādeyi'l-ülā* şeklinde Arapça söz dizimi kuralına göre yazılmalıdır. **c.** Arapça söz diziminde tarih belirtme kalıpları gözetilmelidir. Tarih söz dizimi: *sene muzaf/tamlanan + rakamların tamamı muzafun ileyh/tamlayan*. Rakamların söz dizimi: (birler basamağı + ve + onlar basamağı + ve + yüzler basamağı + ve + binler basamağı) şeklinde olmalıdır. Arapça söz dizimi: (*li-seneti muzaf/tamlanan + erba'in* (4) + *ve + sittine* (60) + *ve + tis'i-mi'etin* (900) muzafun ileyh/tamlayan). Müennes olan *sene* kelimesine muzafun ileyh olan basamaklardaki *erba'a* ve *tis'a* cinsiyet bakımından ters orantılı olarak *erba'* ve *tis'* müzekker şekli kullanılır. Bu rakamlar, *li-seneti* kelimesine tamlayan olduklarından sonları *-l/-In* olur. *Sittin* olan kelimeye has olmak üzere ortasındaki vāv, yâ harfine döndüğünden *-Ū- > -Ī-* olur: *li-seneti erba'in ve sittine ve tis'i-mi'etin* gibi. Metin düzeltmelerle birlikte Arapça söz dizimine göre; *Tahrīren beyne's-şalāteyni mine's-şilāsa [fī] muntaşif[ı] cumādeyi'l-ülā li-seneti erba'in ve sittine ve tis'i-mi'etin* [30 mart 1557 // 29 cemaziyel evvel 964 (Salı)] veya Arapça, Farsça ve Türkçe söz dizimi kuralları muhafaza edilerek, düzeltmelerle; *Tahrīren beyne's-şalāteyn mine's-şilāsa' muntaşif-ı cemāziyü'l-evvel li seneti erba'a ve sittin ve tis'e-mi'e* [30 mart 1557 // 29 cemaziyel evvel 964 (Salı)] şeklinde yazılabilir.

B. Nüsha ketebe kaydı: İkinci nüshada ketebe kaydında çeviri yazı şöyle yapılmıştır: “*temmet hāzihī'l-kitābü's-şerīfe en-nüşhatü's-şahīha el mübāreket*” (Karabey vd., 2015: 356)

1. Cinsiyet uyumu gerektiren dillere ait ifadelerde kelimeler arasındaki cinsiyet uyumu doğru tespit edilmelidir: **a.** *temmet* fiil/yüklem + *kitāb* fâil/özne arasında cinsiyet uyumsuzluğu vardır. Bu uyumsuzluk birçok ketebe kaydında görülür. **b.** *hāzihī* müennes zamir/tamlayan ile *kitāb* müzekker isim/tamlanan arasında cinsiyet uyumsuzluğu vardır. **c.** Metinde *kitāb* müzekker/tamlanan ve *şerīfe* müennes/tamlayan ile *kitābü's-şerīfe* şeklinde sıfat tamlamasında cinsiyet uyumsuzluğu vardır.

2. Eşdeğerli kelimelerin görevleri belirlenmelidir. Aynı varlığa verilen farklı isimler bağlaçla birbirine bağlanmalıdır. *temmet* fiilinin faili/öznesi *kitāb* ve *nüşha* kelimeleridir. İki kelimeyle kastedilen aynı varlık olduğuna göre *kitāb* ve eşdeğeri *nüşha* kelimeleri arasında *ve* bağlacı gelmelidir. Bu durum, şöyle de açıklanabilir: *temmet* fiil/yüklem için iki fâil/öznesi vardır. *hāzihī'l-kitābu* 1. fâil/özne ve *hāzihī'n-nüşhatü* ikinci fâil/özne söz diziminde birbirleriyle eşdeğerdedirler. İki fâil arasında *ve* bağlacı getirilmelidir.

3. Arapça yapıda terki-i vasfiye dikkat edilmelidir. *nüşha* kelimesinden sonra gelen *şahīha* ve *mübāreke* kelimeleri, terki-i vasfî oluştururken başına lām-ı tarif *-el* alırlar. Terkiplerde müenneslik alameti *-t* ve fâil/özne durumundan alınan hareke/son ünlü *-U* tamlananlarda ve tamlayanlarda aynı anda ortaya çıkar: *en-nüşhatü eş-şahīhatü, el-mübāreketü* gibi. Birleştirildiğinde *en-nüşhatü's-şahīhatü'l-mübāreketü* şeklinde okunur. Yukarıdaki Arapça söz dizimi kurallarına bağlı olarak bu cümle bağlamında şu fikir öne sürülebilir: Ketebe kaydında genelde müennes *nüşha* kelimesi esas alındığı için müzekker kelimelerde de cinsiyet uyumunu bozan *temmet* fiili kullanılır. Bu *temmet* kaydı, *temmet* ve *kitāb* arasındaki cinsiyet uyumsuzluğu baki kalmak şartıyla şu şekilde yazılabilir: *temmet hāzihī'l-kitābü's-şerīfetü [ve] n-nüşhatü's-şahīhatü'l-mübāreketü*.

C. Nüsha ketebe kaydı: Üçüncü nüshada ketebe kaydının çeviri yazısı ise, şöyledir: “*temmet bi-'avni'l-lāhi ve tevfīkī ve elhamdü li'l-lāhi 'ale't-tamām ve's-şalātu 'alā resūlihi Muhammedün 'aleyhisselām*” (Karabey vd., 2015: 356).

1. Kelimelerin yazım şekli bilinmelidir: **a.** *Allāh* lafzı tek başına kelimedir, kökünde lām-ı tarif kalıplaşması olmuştur. Özel isimlerin başına lām-ı tarif gelemeyeceği için “-“ tire işareti konmamalıdır. **b.** Arapça söz diziminde zamir kelime sonuna eklenir. Kelimenin sonu kısa harekeli bir harf ise zamir uzun okunur ve *tevfīkīhī* ve *resūlihī* gibi yazılır.

2. Yazıda imla kuralları her yerde aynı uygulanmalı ve yazımda tutarlı olunmalıdır. *ve’s-şalātu* ve *ve elḥamdū* söz diziminde *ve* bağlama edatı aynı şartları taşıdığı hâlde *ve* bağlacı iki farklı şekilde yazılmıştır. Bunun yerine *ve’l-ḥamdū ... ve’s-şalātu ...* tercih edilebilir.

3. Kelimelerin son harekesi/sesti tespit edilmelidir. *‘Alā resūlinā Muḥammedin* ifadesi *‘alā resūlihi Muḥammedün* şeklinde yanlış yazılmıştır. *resūlihī* mübdelün minh/isim öbeği, *Muḥammedin* bedel/yanaşandır. İki kelimenin sonu, aynı hareke olmak zorundadır. Türkçede ise; “Allah’ın peygamberi (yani) Muhammed” anlamıyla yanaşma takımı öbeğidir. Buna göre metni şöyle yazmak daha uygun olur: *temmet bi-‘avni’llāhi ve tevfīkīhī ve’l-ḥamdū li’llāhi ‘ale’t-tamām ve’s-şalātu ‘alā resūlihī Muḥammedin, ‘aleyhi’s-selām.*

3.4. Marzuban-nâme

Korkmaz, Z. (2017). *Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî*. Ankara: TDK Yay., 2. bs.

3.4.1. Marzuban-nâme / Mukaddime

Eserin çeviri yazısına aşağıdaki şekilde başlanmıştır: [S.1.] (1) “bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm ḥamd ü şenâlar ol ḥallāk’a ki .... ol rezzāk’a ki ...”(Korkmaz, 2017: 169).

1. Çeviri yazıda yazım ve noktalama işaretleri kullanılmalıdır: **a.** Cümle büyük harfle başlamalıdır: *Bi’smi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm* gibi. **b.** Kesme işaretiyle ayrılarak özel isim hâline getirilen kelimeler büyük harfle yazılmalıdır: *ol Ḥallāk’a ki .... ol Rezzāk’a* gibi.

3.4.2. Marzuban-nâme / Ketebe kaydı

Cinsiyet uyuşmazlığı *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* ketebe kaydında görüldüğü gibi Marzuban-nâme’de de görülür: “*temmetü’l-kitāb bi-‘avni’llāhi Te’ālā ve ḥüsni tevfīkīhī // kütibe fī evāḥiri şevvāli sene şemānū ve erba’îne ve şemānū mi’etün hicriyyetün*” (Korkmaz, 2017: 273).

1. *temmetü’l-kitāb bi-‘avni’llāhi ta’ālā ve ḥüsni tevfīkīhī* cümlesinin harekeleri şöyledir: **a.** Kelimelerde cinsiyet uyuşmazlığı vardır. *temmet* fiil/yüklem müennes; *kitāb* fâil/özne müzekkerdir. **b.** Arapçada sonu cezmlî/sessiz harfli olan fiiller, önündeki kelimeye birleşirken son harf kesre/-i olur. Sonu *temmet* cezmlî/sessiz harfle bittiği için kesre/-I ile bağlanır: *temmeti’l-kitābu* gibi. **c.** Cümle bitmediği ve cümle devam edeceği için öznenin harekesi okunmalıdır: *temmeti’l-kitābu* gibi.

2. Arapçadaki tarih söz dizimi kalıbı uygulanmalıdır. Tarih kaydında ise yazıldığı sene Arapça söz dizimine uymayan bir yapıdadır: *sene şemānū ve erba’îne ve şemānū mi’etün* gibi. Mefûlde *sene* (Arapça söz diziminde müenneslik alameti (ة) ile *senete*) muzaf, rakamlar ise muzafun ileyhtir. *senete* kelimesine eklenen diğer sayıların her basamağının sonu kesre/-I ile yazılır: *senete şemānin ve erba’îne ve şemāni-mi’etün* gibi.

3. Arapça söz diziminde temyiz, bedel vb.mefüllerin okunuşu bilinmelidir. Arapça söz diziminde *hicri* kelimesi *sene* kelimesinin müennesliğinden *hicriyye* ve *temyizi/açıklayıcısı* olmasına bağlı olarak *-An* ile harekelenir: *hicriyyeten* gibi. (bk. Umutlu, 2011: 55). Cümle; *kütibe* fiil + *fī evāḥiri şevvāli* mefûl + *senete şemānin ve erba’îne ve şemāni-mi’etün* mefûl + *hicriyyeten* *senete*’nin temyizi şeklinde dizimlenmiştir. Arapça tertip edilen cümle şöyle yazılmalıdır: *kütibe fī evāḥiri şevvāli, senete şemānin ve erba’îne ve şemāni-mi’etün, hicriyyeten.*

3.5. Eser-i Şevket

Aslan, E. (2017) *Eser-i Şevket: Sözlükbilimsel İnceleme - Metin - Dizin*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı yayımlanmamış doktora tezi.

3.5.1. Eser-i Şevket / Mukaddime

Arapça, Farsça, Türkçe cinaslı/eşyazımlı bir sözlük olan Eser-i Şevket'in ön sözünde bir bölümünün çeviri yazısı aşağıdaki şekilde yapılmıştır: (Aslan, 2017: 31)

“ve bu cihetle mazhar-ı du‘ā-yı hayr olunur mulāhazalarıyla ‘alā **tarīkū**’l-ihtisār kütüb-i lügāt-ı mu‘tebereden bi’t-tetebbu‘ ‘Arabī ve Fārisī ve bi’l-münāsebe Türkī olarak ba‘zı cinās-ı **lafz** ve **hattı** kelimāt ve elfāz-ı müşterekeden ma‘dūd lügāt-ı müctemi‘anıñ hurūf-ı hecāya taṭbīkan tanzīm ve tertibi müddet-i medīde cāygīr-i zamīr ve hayāl-güzār-ı ḥaḳīr idi.”

(...bu nedenle hayırlı dualara erişilir düşüncesiyle, hazırlanırken güvenilir sözlüklerden iyice araştırıp inceleyerek Arapça, Farsça ve bununla birlikte Türkçe olarak bazı söylenişleri aynı anlamı farklı kelimelerden sayılan cinaslı kelimelerin toplandığı bu sözlüğü hurūf-ı heca düzenine uygulayarak dizmek çok uzun süredir gönülde yer tutan ve hayalim olan bir işti...)

1. Arapça söz dizimindeki cer harfleri ve görevleri bilinmelidir. *على* cer harfi önündeki *tarīk* kelimesinin son harfinin harekesini/sesini -I ile *tarīkī* şekline getirir: metindeki ifade ‘alā *tarīkū*’l-ihtisār değil ‘alā *tarīkī*’l-ihtisār olarak okunmalıdır. *tarīk* kelimesi de muzafun ileyi/tamlayanı olan *ih̄tisār* kelimesinin sonunu *ih̄tisāri* şeklinde kesre/-I ile okunmasını sağlar, fakat Türkçe söz dizimlerinde bu son ses söylenmez. *على* ‘alā üzerine *cer harfi* + *طريق* *tarīkī* yol *muzaḫ* + *ال* ‘l- lām-ı tarif + *الاختصار* *ih̄tisār* kısaltma *muzaḫfun ileyh* > *على طريق الاختصار* ‘alā *tarīkī*’l-ihtisāri kısaltma yoluyla *terkib-i izafi*.

2. Basit gibi görünen cümlelerde de ek, kelime ve tamlamalar tespit edilmelidir: **a.** Klasik Osmanlıca söz diziminde genellikle *ba‘z* kelimesi tamlanan olarak kullanıldığından burada *ba‘z-ı cinās* şeklinde isim tamlaması yapılmalıdır. **b.** *lafz* olarak yazılan kelime, Farsça tamlamalarda Arapça fonetiğine göre *lafz* şeklinde yazılmalıdır. **c.** *bazı cinās-ı lafz ve hattı* olarak yazılan Farsça bir terkip, *ba‘zı cinās-ı lafz ve hattı* şeklinde yazılamaz. Çünkü nispet eki -i (*ى*) her iki kelimedede mutlaka olmalıdır. O hâlde bu tamlamaların yazımı *ba‘z-ı cinās lafz ve hattı* şeklinde olmalı, sondaki -I eki, iyelik eki olarak düşünülmalıdır. **d.** Metindeki kelimelerden *hat* yazılışı ve *lafz* okunuşu ifade eder: *طاش* hattının Arapça *tāşe* lafzı veya Türkçe *taş* lafzı olması gibi. Tamlama; *ba‘z-ı cinās* tamlayan + *lafz ve hatt* tamlanan ve -i iyelik eki ile *cināsların bazılarının lafzı ve hattı* olmalıdır.

Söz diziminin çözümü, yukarıdaki düzeltmelerle şöyle yapılabilir: “ve bu cihetle, mazhar-ı du‘ā-yı hayr olunur mulāhazalarıyla, ‘alā *tarīkī*’l-ihtisār kütüb-i lügāt-ı mu‘tebereden bi’t-tetebbü’, ‘Arabī ve Fārisī ve bi’l-münāsebe Türkī olarak, **ba‘z-ı cinās lafz** ve **hattı** kelimāt ve elfāz-ı müşterekeden ma‘dūd lügāt-ı müctemi‘anıñ hurūf-ı hecāya taṭbīkan tanzīm ve tertibi, müddet-i medīde, cāygīr-i zamīr ve hayāl-güzār-ı ḥaḳīr idi.”

3. Cümle öğeleri, Türkçe söz dizimine göre bağlama edatı + özne + zarf tümleci + yüklem şeklindedir.

a. Bağlama edatı: Cümle dışı öge de denilen bu öge evvelki cümle ile sebep ilişkisi kurmaktadır: *ve bu cihetle* **bağlama edatı**

b. Özne: Türkçe tamlayan ve tamlanandan oluşan bir isim tamlaması öbeğidir. Yalın hâlde isim tamlaması *lügatin tertibi* şeklindedir. Tamlama içindeki söz öbeklerini kısmen ayırarak cümlelerin öznesinin tamamını yazalım: *mazhar-ı du‘ā-yı hayr olunur mulāhazalarıyla // ‘alā tarīkī’l-ihtisār kütüb-i lügāt-ı mu‘tebereden bi’t-tetebbü’ // ‘Arabī ve Fārisī ve bi’l-münāsebe Türkī olarak* **ba‘z-ı cinās lafz** ve **hattı** kelimāt ve elfāz-ı müşterekeden ma‘dūd // lügāt-ı müctemi‘anıñ // hurūf-ı hecāya taṭbīkan // tanzīm ve tertibi: **özne**

Yukarıda açıklanan ve içinde anlam kargaşası barındıran kısım c maddesinde bulunan Türkçe yapıdır. Yapının çözümü “kerameti kendinden menkul” örneğindeki gibi isnat/iyelik grubunun anlaşılmasıyla mümkündür. ‘Arabī ve Fārisī ve bi’l-münāsebe Türkī olarak *ba‘z-ı cinās lafz ve hattı* iyelik ekli isim

grubu + *kelimât ve elfâz-ı müşterekeden ma‘dūd* isim grubudur. Bu isnat grubu Türkiye Türkçesine göre *Türkçeye münasebetle Arapça, Farsça ve Türkçe olarak cinasların bazısının lafzı/okunuşu ve hattı/yazılışı ortak kelime ve ortak lafız sayılan* şeklinde sıfattır.

c. Zarf tümleci: Farsça söz dizimine göre cinsiyet uyumlu sıfat tamlamasıdır: müddet-i medîde: **zarf tümleci**.

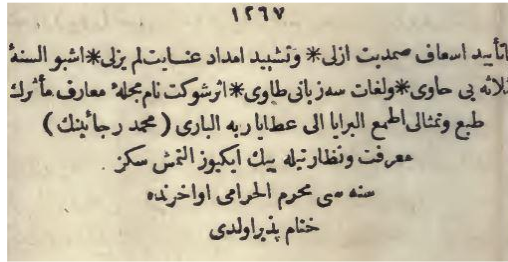
d. Yüklem: Türkçe söz dizimine göre isim cāyğîr-i zamîr *sıfat tamlaması öbeği* + bağlaç + isim *hayâl-güzâr-ı haķîr* sıfat tamlaması öbeği + ek fiil *idi* ile yapılmış bir yüklemdir: cāyğîr-i zamîr ve hayâl-güzâr-ı haķîr idi: **yüklem**.

Eser-i Şevket, müellifin ifadesiyle şiir ve inşa ile meşgul olanlar için lafzen ve hatten cinaslı kelimelerin bir araya getirildiği eserdir. Lügatlerden veya diğer eserlerden alınan hatlar/yazılar Arapça, Farsça ve Türkçe telaffuz edilmiş ve karşılıkları lügate elifba sırasıyla alınmıştır. Yukarıdaki açıklamalar sonucunda metnin bütün olarak Türkiye Türkçesine şöyle çevrilmesi daha uygun olabilir:

Bu sebeple hayır duaya mazhar olma düşüncesiyle muteber kitaplardan kısaltma yoluyla kılı kırk yarararak, Türkçeye münasebetinden dolayı Arapça, Farsça ve Türkçe olarak cinasların bazısının lafzı/okunuşu ve hattı/yazılışı ortak kelime ve ortak lafız sayılan [ve] derlenen maddebaşlarının elifba sırasıyla düzenlenmesi ve maddelendirilmesi uzun zamandır gönlümde ve hayalimdeydi.

3.5.2. Eser-i Şevket / Hâtîme Kaydı

Eser-i Şevket isimli taş basması eserin hâtîme kaydı (*Eser-i Şevket*, 1268: 745) şu şekilde okunmuştur: (Aslan, 2017: 105).

Şekil 2. *Eser-i Şevket* Hâtîme Kaydı

“Bā te‘yîd-i es‘âf-ı şamediyet-i ezeli * Ve teşyîd-i imdād-ı ‘ināyet-i lem-yezeli İşbu **elsene**-i şelāşeyi hāvi ve luğāt-i **se-zebānî-i** tavî ‘Eşer-i Şevket’ nām mecelle-i ma‘ārif-i **mu‘āşırın** tab‘ ve timsālî الباری عطایا ربه الباری (Muhammed Recā‘î niñ) ma‘rifet ve nezāretiyle biñ iki yüz altmış sekiz senesi muharremü’l-ħarāmî evāħirinde ħitām-peżîr oldı.”

Bu metnin tamamı Türkçe, Arapça ve Farsça söz yapılarının bulunduğu secili tek bir cümledir ve Türkçedir. Cümlelerin dizimi ise, sırasıyla zarf tümleci + özne + zarf tümleci + zarf tümleci + yüklemidir.

a. Zarf tümleci: Farsça *bā-* eki, beyit gibi yazılan bölümün başına eklenerek bu bölümü zarf tümleci hâline getirmiştir. Metne beyit gibi cümleden kopuk yazılmamalıdır. Seci örneği olan bu bölümde yanlış bir şekilde *es‘âf* olarak okunmuş kelimenin sonraki zarf tümlecindeki *imdād* ile aynı vezinle *is‘âf* şeklinde mastar olarak okumak gerekir: *Bā-te‘yîd-i is‘âf-ı şamediyet-i ezeli ve teşyîd-i imdād-ı ‘ināyet-i lem-yezeli* ‘Samed ve ezeli olan Allah’ın inayeti ile” **zarf tümleci**.

b. Özne: Yanlış alınan *elsene*, *lisān* kelimesinin çoğulu *elsine*’dir. *se-zebānî-i tavî* şeklinde sıfat tamlaması olarak alınan kısım, *se-zebānîyi tavî* “üç dili tâvî/içine alan” şeklinde yükleme grubudur. Kelimenin kendisi ve eki (-in) yanlış yazılan *mu‘āşır+ın* tamlayıcı, *me‘şer* kelimesinin çoğulu olup *me‘āşır+ın* “geçmişten kalan güzel eserlerin” şeklindedir: *işbu elsine-i şelāşeyi hāvi ve luğāt-i se-zebānîyi tavî* ‘Eşer-i Şevket’ nām mecelle-i ma‘ārif-i *me‘āşırın tab‘ ve timsālî* “Bu üç dili kapsayan ve üç dilin sözlüğünü içeren Eser-i Şevket isimli geçmişimizin bilgilerini içeren kitabın basımı ve sureti” **özne**.

c. Zarf tümleci: Arapça bölüm, Şevket Efendi'nin Muhammed Recâî Efendi için Allah'a münacatta bulunduğu dua sözlerini içeren bir ara cümlüdür. Bu cümleler metinlerde genellikle kişi adından sonra gelirken burada farklı olarak Türkçe sıfat/tamlayan gibi gelmiştir. Önce ara cümle ile sonra sıfat olarak şöyle ifade edilebilir: اطعم البرايا الى عطايا ربه الباري (Muhammed Recâ'î'niñ) ma'rifet ve nezâretiyle "Muhammed Recâî'nin, -Allah'ım, müslüman halka/Recâî Efendi'ye ihsanını ulaştır!- bilgisi ve gözetiminde" veya "Allah'ın kendisine ihsanda bulunmasını arzuladığım Muhammed Recâî'nin bilgisi ve gözetiminde" **zarf tümleci**.

d. Zarf tümleci: İçinde Arapça söz dizimine uygun muharremü'l-ḥarāmî sıfat tamlaması vardır: biñ iki yüz altmış sekiz senesi muharremü'l-ḥarāmî evāḥirinde "1268 senesinin Muharrem ayının sonunda" **zarf tümleci**.

e. Yüklem: Birleşik yüklem isim + fiil ile oluşturulmuştur. İsim olan bölümde ḥitām-peẓîr "son bulan" Farsça yapılı birleşik sıfattır. ḥitām "son" kelimesinin sonuna -peẓîr "kabul eden" kelimesi eklenmesiyle meydana getirilmiştir: ḥitām-peẓîr oldı "son buldu" **yüklem**

Yukarıdaki cümle kelime düzeltmeleri ve noktalama işaretleri ile şu şekle girer:

"Bā-te'yid-i is'āf-ı şamediyet-i ezeli ve teşyid-i imdād-ı 'ināyet-i lem-yezeli, işbu elsine-i şelāseyi ḥāvī ve luḡāt-i se-zebāniyi ṭāvī 'Eşer-i Şevket' nām mecelle-i ma'ārif-i me'āşirin ṭab' ve timsāli, اطعم البرايا الى عطايا ربه الباري (aṭma'a'l-barāyā ilā 'aṭāyā rabbiḥi'l-bārī) Muḥammed Recā'î'niñ ma'rifet ve nezâretiyle biñ iki yüz altmış sekiz senesi muharremü'l-ḥarāmî evāḥirinde ḥitām-peẓîr oldı."

4. SONUÇ

Metin neşri üzerine yapılan çalışmalar, genelde metin tamiri ve imla üzerine yoğunlaşmıştır. Üzerinde az çalışılan konulardan biri, metin neşri yayınlarında karşılaşılan karma dil özelliği gösteren yapılar, bilhassa Arapça / Farsça yapılar ve bu yapıların hem çeviri yazısında hem tercümesinde dikkat edilecek hususlardır. Çeviri yazı ile gösterilmeden asıl abecesiyle imlası korunan ve tercüme edilmeden olduğu gibi bırakılan söz yapıları; üzerinde düşünülmediği, çalışma yapılmadığı ve ehemmiyet verilmediği gibi çözülmeyen sorunların bulunduğu bir metin neşri yapılmasına sebep olmaktadır.

Eserlerin besmele ve hamdele ile başlayan, salvele ve dualarla devam eden giriş bölümlerinde, özellikle tercüme eserlerde sayfalarca süren, bazen eserlerin bütün bölümlerini kaplayan, anlamı belirlenemeyen ve eseri anlaşılmasız kılan Arapça / Farsça cümle yapılarının okunuşları ve tercümeleri tenkitli metne eklenmelidir. Neşredilen tenkitli metinlerde bu yapıların çeviri yazısı ve tercümesi verilmeli, metin neşri içinde çözülmeyen bölüm bırakılmamalı, çözülemiyorsa bunlara dikkat çekilmeli; hasılı bir eserdeki Türkçe söz dizimine aykırı bütün yapılar çözümlenmeli, tercüme edilmeli, metin içinde veya dipnotta okuyucuya sunulmalıdır.

Müelliflerin, müstensihlerin, nâşirlerin ve münekkitlerin, eserleri en anlaşılır şekilde sunmayı hedefledikleri düşünülürse, okuyucunun kendi takdirine bırakılabilecek çözümsüz yapılar, ancak bütün malzemeler işlenmesine rağmen anlama çabalarının yetersiz kaldığı bölümler olmalıdır.

Bu çalışma, birkaç örnek üzerinden araştırmacıların dikkatini Türkçeye yabancı olan söz yapılarına çekmek, bunların metin yayınlarında çeviri yazı ile gösterilmesinde ve tercümesinde dikkat edilecek hususları örneklerle göstererek bu alandaki çalışmalara katkı sağlamak amacıyla ele alınmıştır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- AKDAĞ, H. (1999). *Arap Dilinde Edatlar*. Konya: Tekin kitabevi, 5. bs.
- AKSAN, D. (2009). *Her Yönüyle Dil*, Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: TDK.
- ASLAN, E. (2017) *Eser-i Şevket: Sözlükbilimsel İnceleme - Metin - Dizin*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı yayımlanmamış doktora tezi.
- ATASOY, F. O. (2013). Metin Yayınlarında Noktalama Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları* (23)1. 135-162.
- ATASOY, F. O. (2010). Türkçede Noktalama. İstanbul: Özel Kitaplar.
- AVŞAR, Z. (2008). “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies*. 3(6), 59-95.
- AYVERDİ, İ. ve Topaloğlu, A. (2006). *Misâlli Büyük Türkçe Sözlük*, I-III, İstanbul.
- BANGUOĞLU, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TTK Yayınları, 3. bs.
- BURAN, A. (2006). Karma Diller ve İki Örnek: Klasik Osmanlıca ve Kürtçe. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(20): 19–33.
- CANPOLAT, M. ve ÖNLER, Z. (2016). *Edviye-i Müfredde*. Ankara: TDK Yayınları, 2. bs.
- DAĞLAR, A. (2017). Metin mi Nüsha mı? Metin-Nüsha Ontolojisi Bağlamında Terminoloji Sorununa Eleştirel Bakışlar. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 1(1), 16-32.
- DAŞDEMİR, Ö. ve BABÜR, Y. (2015). *Cihan Şah ile Şemsiyye Hikâyesi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 1. bs.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI. (2010). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI. (2013). Kur’an-ı Kerim Meâli. Ankara.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, M. b. Y. (2011). *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî.
- HORATA, Osman (1992). “Klasik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler”, *I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu*, İLESAM, Ankara, 17-18 Ocak 1992.
- İŞİK, C. (2015). Arapça Sıfat Tamlamalarının Türkçe İle Karşılaştırılması. *Ekev Akademi Dergisi* 19 (64), 41-58.
- KARAAĞAÇ, G. (2011). Türkçenin Söz Dizimi. İstanbul: Kesit Yayınları
- KARABEY, T., vd. (2015). *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (1979). Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler. *Türkoloji Dergisi*, 8(1), 67-77.
- KORKMAZ, Z. (2017). *Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî*. Ankara: TDK Yayınları, 2. bs.
- KÖKSAL, M. F. (2008). Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler). *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1, 169-190.
- KUT, G. (1999). “Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin ve Anlam”. *İlmî Araştırmalar*, 8, 189-198.
- LASSAL, L. (2014). “الجملة الفعلية العربية / The Arabic Sentence / Arapça’da Fiil Cümlesi”. *Şarkiyat Mecmuası* 24 (1), 121-133.
- MUTÇALI, S. (2012). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık.
- SARI, M. (1985). *Arapça - Türkçe Lügat (El-mevarid)*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- SARIKAYA, B. (2019). *Tercüme-i Acâ’ibü'l-Mahlûkât*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

- ŞEMSEDDİN SÂMÎ (2015). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları. [Dersaadet: İkdam Matbaası. 1317].
- ŞEVKET EFENDİ. (1851). *Eser-i Şevket*. Süleymaniye Kütüphanesi: Hacı Mahmud Efendi.
- TULUM, M. (2000). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul – Menâkıbu'l-kudsiyye Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Deniz Kitabevi.
- TULUM, M. (1996). Elvan Celebi'nin Menakıbu'l-Kudsiyye Adlı Eserinin İkinci Baskısı Munasebetiyle. *İlmi Araştırmalar* 2. 175-228
- TÜRK DİL KURUMU. (2010). *Türkçe Sözlük*. Ankara.
- UMUTLİ, M. (2011). *Arapça KPDS Kılavuzu*, İstanbul.
- ÜNVER, İ. (1993). Çevriyazıda Yazım Birliğı Üzerine Öneriler. *Türkoloji Dergisi*, 11 (1), 51-89.

EXTENDED SUMMARY

Written texts are transferred to the next generations by copying, printing, translation, transcription, transliteration methods. The aim of revealing the work is to make the new readers benefit from the work. Due to the passage of time, it may cause material damage to the copy and make the words and phrases unusable. There are cases such as the writers and authors who take over the copyright and prepare the re-publishing, deliberately replacing the words with other words, reading differently, and not being able to read some articles. Regardless of the reason for the changes, in order to present a better and more understandable copy, the figures or signs not included in the text are used in the translated text and the text is intervened.

The authors, who have recently made scientific studies on the copies, present critical texts with the editorial critical method on the one hand, and contribute to the development of the editorial critical method from different angles on the other hand. Paragraph system, punctuation marks, writing forms, different spelling forms of words and their representation in the text, as well as the syntax of different languages, foreign language translations, and the placement of variant words into the text or footnote are also discussed in the articles.

First of all, the author compares the copies he has in the editorial criticism of the text. By stating the reasons, words that are deemed appropriate from different words or phrases are preferred, a paragraph is formed and punctuation is made.

Publisher confronts with prayers, supplications and requests in the part of *mukaddime/âğâz* after *besmele, hamdele, salvele*. Then, in the *ferağ/ketebe* sections added to the end of the book at the end of the main lecture, he generally encounters Arabic and Persian syntax. Publisher wants to positively intervene in the text in these sections that cannot be understood at the time. He contributes to the criticized text by transforming different language structures into a structure suitable for Turkish. Because the solution of mixed or different language words, phrases and syntax, which is one of the subjects that should be known in translation text, is one of the most important steps in the study of understanding and telling the sentence.

The study here is presented in three parts. In the first part, information is given about Turkish and Arabic syntaxes, association and characterization phrases and judgment phrases. In the second part, the reasons for the proliferation of mixed language syntax in Turkish works, examples of mixed language structures and analysis are discussed. In the third part; The rules regarding the mixed structure are applied on these texts, depending on the works named *Edviye-i Müfredde, Cihan Şah ile Şemsiyye Hikâyesi, Hâce-i Cihân ve Neñice-i Cân, Marzuban-nâme* and *Eser-i Şevket*.

Consistency in the application of the rules should be in the whole article. Researchers reveal the methods and rules related to the texts with the help of the works they deal with more. The rules determined by the guidance of the works discussed here are turned into articles and presented to the reader.

I. In Turkish syntax;

1. TDK spelling guide should be a guide on the sections where the paragraph system is used.
2. Changing the type and function of words during their historical development.
3. The roles and meanings of Persian suffixes in Turkish sentence.
4. Determination of couplet or *seci* used in word determination
5. The words written have a place in the dictionary.
6. To be able to parse suffixes in word groups.

7. Comprehending equivalent words, using conjunctions between these words.

II. In Arabic syntax;

1. To translate Arabic sentences by determining the sentence type,
2. To determine the preparations and phrases of Arabic nouns, adjectives and references,
3. *Cer* letters, combination of *cer* letters with words and pronouns, the task of determining volition and *mefül* in verbs.
4. The tasks of "Lâm-1 Tarif" to determine the word type and sentence element in the sentence.
5. Incorrect and correct software of words.
6. Determination of the vowel of the last letter of the words, the Arabic sentence element element.
7. Gender harmony between words.
8. "*Temyiz, bedel*" etc. in Arabic syntax. elements
9. Date indicating patterns in Arabic syntax.

III. According to the mixed Arabic, Persian and Turkish structure;

1. Understanding the words in Arabic, Persian, Turkish phrases.
2. To comprehend different phrases in Arabic, Persian and Turkish phrases.
3. Mixed language syntax: book titles, date expressions, etc.
4. Determination of conjunctions and their functions in mixed language sentences.
5. To determine which language the mold of the words used belongs.

While the studies on publications generally focus on text correction and spelling, the subject discussed here is the mixed language structure, Arabic, Persian and Turkish structures and their analysis. Syntaxes left as they are without giving their meanings create negative impressions that nothing has been thought of, studied, or given importance. In the analysis and translation of these structures, the information obtained from Ottoman lessons and Arabic-Persian grammar books are used. Considering that the authors, scholars, writers and critics aim to present the works in the most understandable way, the unanalysed structures that can be left to the discretion of the reader should only be sections in which the effort of the author to understand is insufficient despite the analysis of all sections.